ISSN 0105-3736

Posthistoriske Meddelelser

16 / 17 - 1983

STEMPLER BREVE POSTAL DOKUMENTATION

DOBBELTNUMMER.

INDHOLD:

Redaktionelt	30
Postruten Husum - Tønder - Ribe.	31 - 41
Skanderborg Banegaardspostekspedition.	42 - 47
Meddelelser fra Hamburg censuren.	48 - 53
USA. RETURNED TO SENDER (1942).	54
Nordslesvigske stempler 1864 - 1920	
Indledning.	55 - 67
Tønder dagstempler 1864 - 1920.	68 - 70
Grænseposthuse og -porto.	71
Korsør - Kiel ruten.	71
Boghylden.	72

Omslagsill.: Bureauet Rønne-Neksø (T 5) fotograferet på Rønne Banegaard i juni 1968 kort før afgangen til Neksø med post fra Københavnerbåden.

Posthistorisk Forlag

REDAKTIONELT.

Hermed følger POM nr. 16 - 17, et dobbeltnummer og samtidig sidste nummer af årgang 1983.
Det skulle egentlig have været udsendt omkring nytår, men i december fik jeg adgang til en del kildemateriale, som jeg fik lov at låne til kopiering. Dette - og opbygningen af et arkiv i forbindelse dermed - betød, at tidsfristen ikke kunne overholdes. Samtidig blev det nye materiale bearbejdet, således at jeg stort set fik færdiggjort dette og det kommende nummer(18).

Næste nummer vil blive udsendt i april 84. Det vil bl.a. indeholde den længe lovede oversigt over de af mig for tiden kendte Togpost- og pr. Ladepost-stempler. Endv. vil der blive påbegyndt en serie om norske skibsstempler, en bearbejdelse og udvidelse af den af Max Nørgaard i 1940ne i NFT bragte fortegnelse. Serien om PR-stempler vil blive fortsat, ligesom der også vil komme et par sider om Sønderjyske dagstempler 1864 - 1920 . På lager er endvidere en artikel om dansk feltpostcensur 1850 og (formodet) censur af civile breve fra det sydlige Slesvig 1850 - 51.

Da rundspørget i foråret 83 om en udvidelse af POMs sidetal blev besvaret positivt af det store flertal af læserne, har jeg besluttet at sætte dette i værk. Årsabonnementet for POM 1984 bliver derfor i Danmark kr. 55.oo for 3 numre (med udvidet sidetal).
Udgivelsesterminerne bliver april, september og december. (Der skulle være en rimelig chance for at de kan overholdes i år).

Abonnementet bedes indbetalt snarest og inden 1. april til Giro 7 12 40 31.

Ved afslutningen af denne årgang vil jeg gerne benytte lejligheden til at sige læserne tak for alle breve og oplysninger modtaget i 1983. Redaktionen efterlyser altid nye idéer og materiale, der kan anvendes i forbindelse med de løbende serier. Især vil jeg henlede opmærksomheden på serien om norske skibsstempler, som begynder i næste nummer. Der mangler eksakte oplysninger om mange stempler. Hvis De derfor har sådanne stempler, vil jeg meget gerne låne dem til registrering og evt. kopiering - Det samme gælder i høj grad for sønderjyske stempler 1864 - 1920 (og i og for sig også for stempler efter 1920 - især bureaustempler og Banegårdsstempler). Det er ikke nok at have yderdatoer. Nogle stempler synes efter det foreliggende materiale at dømme at have været anvendt temmelig sporadisk (reservestempler ?). Det er derfor ikke nok at kende deres første og sidste anvendelse, men også fordelingen af de eksisterende aftryk, hvis man vil danne sig et billede af deres anvendelse og sjældenhedsgrad.

EML.

POSTRUTEN HUSUM - TØNDER - RIBE.

Litteraturen:

De postale forhold i Vestslesvig er ikke behandlet særlig indgående i den danske litteratur. Fr. Olsens bøger om det danske postvæsen omtaler selvfølgelig slesvigske forhold, men nævner et par gange i forbindelse med omtale af de vigtigste ruter, at "Den indbyrdes Forbindelse mellem de forskellige Router i Hertugdømmerne er for kompliceret til, at der i en klar anskuelig Form kan gives en detailleret Oversigt over Postgangen.", og at det ikke lader sig gøre at give en detaljeret oversigt over postgangen i hertugdømmerne "på Grund af ufuldstændige Oplysninger".

Peter Jäger's lille bog om Slesvig-Holstens posthistorie bygger for tiden før 1864 overvejende på Olsen, men indeholder lidt særstof om det gottorpske postvæsen. Om hans beskrivelser af ruterne år 1700 er helt korrekte må stå hen indtil videre. (1).

Det har desværre ikke været muligt at benytte postvæsenets arkivmateriale eller cirkulærer mv. i forbindelse med denne artikel. Det betyder selvfølgelig at en del spørgsmål ikke kan besvares på fyldestgørende måde på nuværende tidspunkt. Derimod er der inddraget materiale fra lokale aviser og den lokalhistoriske litteratur samt enkelte posthistoriske artikler. Enkelte af disse oplysninger er dog vanskelige at fortolke, da den større sammenhæng undertiden mangler.

DET GOTTORPSKE POSTVÆSEN OG TØNDER.

Husum og Tønder lå begge i den del af Slesvig, der indtil 1713 blev styret af den hertuglige regering på Gottorp.

Vi ved ikke meget om de tidlige postale forhold i Tønder. Det nævnes, at der gik et bud mellem Tønder og Flensborg, som i 1676 havde overtaget bestillingen fra sin kones onkel. I 1678 tillod Christian d. 5, der på dette tidspunkt havde besat de hertugelige områder i Slesvig, at postmesteren i Flensborg holdt et bud til Tønder til befordring af breve, og at postmesteren selv oppebar portoen. Hvordan forholdene på ruten udviklede sig i de nærmeste par år, vides ikke, men i 1683 skal der iflg. lokalhistorikeren L. Andresen have eksisteret en regelmæssig postforbindelse fra Tønder til Flensborg og Hamburg,(den sidste dog formodentlig over Flensborg ?(ML)).

Insul. RÖM
Insul. SYLT
Löhmeloller
Bunderu
NORTSTRANDT
FORA
Breedstede
Husum
Garding
Tönning
Friedrichstadt
Kort over Vestslesvig.
Udsnit af "Newe Landcarte von dem Herzogthumbe Schleswieg Anno 1650".
Tegnet af Johannes Meyer, Husum,

På det tidspunkt var den om-sig-værende kniplingshandler og købmand, Johannes Steinbecker, "postmester" - eller som Andresen også beskriver ham: postforvalter - i Tønder.

Han var udhævnt af hertugen af Gottorp,til hvis hof han havde gode forbindelser og skulle mod at nyde toldfrihed for sine varer befordre alle hof- og kancellibreve samt -pakker portofrit. Efter hans død (1685) forsøgte enken at overtage postforvalterembedet, men fik det ikke, da det var lovet til en anden af byens købmænd, Balzer Richter (+ 1705).

Det er uvist,om Richter var postmester eller -postforvalter helt til 1705. Opbygningen af et centralt ledet postvæsen begyndte iflg. Jäger i 1685, hvor de første koncessioner til agende poster blev givet. Den første ridende post blev oprettet 1692, og i år 1700 overdrog hertugen det til postmesteren i Tønning, Claus Arriens, at etablere en to gange ugentlig agende post mellem Slesvig - Husum og Tønder. Ruten blev sat i gang d. 10. november samme år - iøvrigt anbefalet af den gottorpske amtmand i Tønder "til befordring af handlen og justits- og amtssager". I Husum var der forbindelse til en anden agende post, der gik sydpå gennem Ditmarsken og Holsten til Hamburg.

Samme år skal Tønder også være sat i forbindelse med Husum og Slesvig ved en ridende post.

De gottorpske dele af Slesvig blev 1713 overtaget af den danske administration, og Tønder blev hovedpostkontor med forbindelse til Flensborg og Husum/Slesvig. Forbindelsen til Husum synes dog relativt hurtigt at være blevet inddraget og erstattet af en agende post fra Hamburg over Itzehoe, Rendsburg, Slesvig til Flensborg og derfra med forbindelse til Tønder. (2).

Vereinigte Fracht- und Briefpost von Tondern nach Bredstedt nnd von Tondern nach Ripen.

Die Königliche Generalpostdirection ist gewilligt, versuchsweise eine vereinigte Fracht- und Briefpost zwischen Ripen, Tondern, Bredstedt und Husum, einmal wöchentlich hin und zurück, einzurichten, und es wünscht Dieselbe wegen Uebernahme der Beförderung dieser Post, von Tondern nach Bredstedt Dienstags Abends, und von Tondern nach Ripen Sonntags Mittags, eine Licitation abhalten zu lassen.

Nach ergangenem hohen Auftrag ist zur Abhaltung einer desfallsigen Licitation der 28ste d. M., Mittwochen nach dem 2ten Sonntage Trinitatis, anberahmt worden, und es werden diejenigen, welche gedachte Beförderung zu übernehmen geneigt sind, hiemit geladen, zu dem anberahmten Termin des Vormittags 10 Uhr auf dem hiesigen Rathhause sich einzufinden.

Es wird bemerkt, daß die Bedingungen, welche eine genaue mit mehreren Zeichnungen erläuterte Beschreibung des zu haltenden Fuhrwerks enthalten, im hiesigen Stadtsecretariat vorher eingesehen werden können.

Tondern, den 1sten Juny 1843.

Bürgermeister und Rath.
in fidem Sibbers.

1.meddelelse i Wöchenlisches Tondersches Intelligenzblatt om oprettelsen af den forenede brev- & pakkepost (Husum)-Bredsted-Tønder Ribe. (WTI 30 årg nr.37, 8.6.43.

HUSUM-BREDSTED-TØNDER-RIBE RUTEN 1843 - 52.

Der skete naturligvis en vis udvikling i postvæsenet i Vestslesvig i de følgende 150 år. I 1786-87 blev der oprettet et hovedpostkontor i Bredsted, der stod i forbindelse med Husum og Flensborg, og Wyk på Føhr, der havde været"bipostkontor"i forbindelse med Husum siden 1743, blev i 1813 hovedpostkontor i forbindelse med Bredsted. (3)

I Tønders store postdistrikt, der på denne tid mod nord afgrænsedes af Brede å, mod Syd af Soholmeråens vestlige løb og Læk å's østlige løb, mod øst af en linie, der gik øst for linien Læk - Ladelund - Rens -Løgumkloster og mod vest indbefattede øen Sild, begyndte udviklingen først i begyndelsen af 184o'ne bl. a. med oprettelse af postekspeditioner i Løgumkloster (1.jan 1844) og i Læk og Dedsbøl (1846). (3b).

Indtil da havde befolkningen i Tønder postkontors distrikt enten selv måttet afhente posten i Tønder eller lade den bringe ud med lokale, private bude eller fragtmænd. Budsystemet var ret udviklet. I 1820 gik der et postbud mellem Tønder og Læk 2 x ugentlig; i 1826 gik Hans Petersen fra Meolden post mellem Tønder og Ribe. I 1831 nævnes et bud, N. Thyssen fra Skærbæk, på samme rute, og i 1842 oprettede Niels Hansen, Skærbæk, en 2 x ugentlig fragt- og passagerrute her. Også til Viddingherred, Løgumkloster, Nibøl og Højer, hvorfra posten til Sild blev videresendt, gik eller kørte der lokale postbude og fragtmænd - nogle af dem mere officielle end andre. Enkelte betegnedes som koncessionerede postbude, en betegnelse, der synes opnået ved at stille behørig kaution til postmesteren i Tønder, krigsråd von Wildenrath.

Den postale udvikling i 4o'ne betød også nye ruter og hyppigere forbindelser. Løgumkloster postekspedition blev sat i forbindelse med Tønder og Abenrå ved et 2 x ugentlig ridende bud, og om søndagen gik der en fodpost fra Tønder til Løgumkloster. Der var også en særlig 2 x ugentlig pakkepostforbindelse fra Tønder og uden for pakkepostdagene kørte der en privat fragtmand på ruten med pakker og passagerer. (4).

Forbindelsen til de nord og syd for Tønder beliggende vestlige områder, der hidtil var gået over Flensborg, hvor Tønderposten indgik i posten på hovedruten mellem København og Hamburg, blev udbygget gennem oprettelsen af en rute mellem Husum, Tønder og Ribe. Meddelelsen blev bragt i den lokale Tønderavis den 8. juni 1843, hvor borgmester og råd efter bekendtgørelse fra Generalpostdirektionen i København indbød til en offentlig licitation over kørslen med en forenenet brev- og pakkepost på strækningerne mellem henhv. Bredsted og Tønder og Tønder-Ribe. Det blev samtidig meddelt, at ruten kun blev etableret forsøgsvis. Fire måneder senere blev ruten sat i gang (26. november).

Der kørtes 1 x om ugen, tur og retur. Posten fra Bredsted skulle ekspederes fra Tønder nordpå søndag middag. I Ribe var der videre forbindelse til en række vestjyske byer, Varde, Ringkøbing, Lemvig, Holstebro, Skive, Nykøbing og Thisted.

I modsat retning blev Ribeposten ekspederet fra Tønder til Bredsted og Husum på tirsdage om aftenen. Fra Husum var der forbindelse videre til Frederiksstad, Tønning og Ditmarsken, en forbindelse der gav ruten navnet: den ditmarsiske post, et navn, der i al fald må siges at være misvisende for den nordlige del af strækningens vedkommende. (5).

Ruten fik hurtigt en mindre "udvidelse". Den 19. december meddelte Tønder postkontor, at den vogn, der ankom fra Bredsted til Tønder om søndagen, ville køre retur til Bredsted søndag aften eller mandag morgen medførende post og passagerer (6). - Hvad publikum ikke fik noget at vide om i postkontorets meddelelser var hvor lang tid turen fra Bredsted til Tønder og fra Tønder til Ribe ville tage - Afgangstiden for returvognen til Bredsted blev også angivet ret upræcist.- Det var måske ikke uden grund.

Trods flere vejforordninger var vejene i det danske monarki på den tid som oftest i en elendig forfatning de fleste steder. Først i 1830'ne begyndte man udbygningen af dem i hertugdømmerne, hvor chaussëen Altona-Kiel kunne åbnes 1832. I 1840'ne var man i gang med en chaussé syd for Husum, og mellem Husum og Flensborg. I 1850ne tog man fat på vejene nord for byen.

Rutens nordlige afsnit Tønder - Ribe må have været særlig ondartet. Den 1.maj 1846 bragte Ribe Stiftstidende følgende læserbrev:

"Indsenderen finder det yderst påfaldende, og det kan næppe være generalpostdirektionen bekendt, at pakkeposten mellem Ribe og Tønder i almindelighed bruger henimod 9 timer til at passere denne vej, mens pakkeposten mellem Ribe og Haderslev kun har 7 timer, uagtet at vejen er længere og lige så slet som til Tønder. Indsenderen, der nyligen har kørt med posten fra Tønder til Ribe, skal vel vogte sig for at benytte en så langsom og tidsspildende befordring oftere, hvilket flere rejsende også havde besluttet.

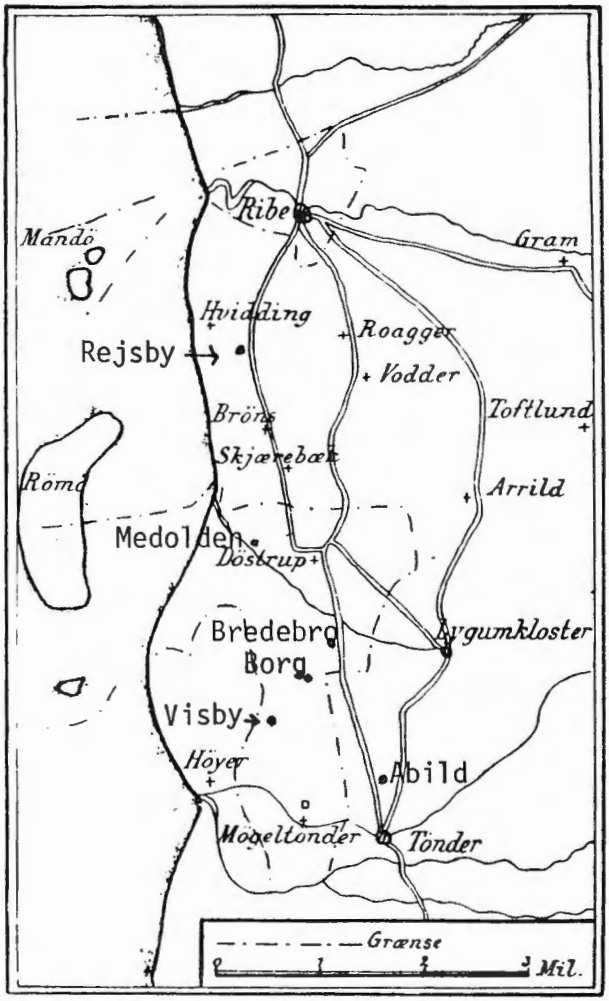
En Reisende."

Indsenderens indirekte kritik af kusken er næppe retfærdig, og der er ingen grund til at tro, at generalpostdirektionen ikke har kendt til forholdene.

Nu og da blev vejen repareret. Ved Medolden (nuv. Mjolden) kom man ler og et marsklag i hullerne. Det bevirkede kun, at vejen i fugtigt vejr - et vejrlig der ikke er ukendt på disse egne - blev nærmest ufremkommelig.

Tingenes tilstand fortsatte. Først d. 28. marts 1857 kom en forordning om

Ex: Fra Ribe Amt 1915, s.9.

Oversigtskort

over

Egnen Ribe-Tønder 1848.
med enkelte lokaliteter tilføjet (ML).

bygningen af en ordentlig vej mellem Tønder og Ribe. Da en del af strækningen ville gå over kongerigsk grund (enklaverne),skulle Danmark afholde en del af udgifterne, og i 1858 fik rigsdagen forelagt et lovforslag om dansk deltagelse med 1/3 af byggeomkostningerne. Vejen var på det tidspunkt tilsyneladende lige så dårlig som den altid havde været. Under landstingsdebatten udtalte et medlem, at han mellem Rejsby og Brøns havde måttet stige af vognen og gå for overhovedet at komme frem.

Helt uden gnidninger forløb vejbyggeriet ikke, især var man fra slesvigsk side utilfreds med dens sydlige forløb, men bygget blev den (1860-62)(7).

Det kan på denne baggrund derfor ikke undre, og vogn- og fragtmanden, der kørte mellem Tønder og Ribe i 1850, meddelte, at han efter opfordring for fremtiden ville køre ad den nyanlagte vej mellem Borrig (nuv. Borg) og Visby (og derfra videre over Møgeltønder til Tønder) i stedet for fra Bredebro over Sølsted og Abild. Den ny strækning var en god mils vej længere end den direkte vej fra Bredebro til Tønder, men den tog ikke længere tid at køre (8) - og har sikkert været langt bedre.

Var turen fra Tønder til Ribe end lang og besværlig bragte den dog en indlysende fordel: portoen for breve fra Tønder til en række byer i Vestjylland og Vestslesvig blev nedsat. Et brev til Ribe, der tidligere var blevet sendt via Flensborg og Haderslev og havde kostet 12 4/5 bsk., kunne nu sendes for 6 bsk. - eller udtrykt i den gængse slesvigske mønt: 2 sk. Courant. (9).

Det er side 35 nævnt, at allerede i 1843 var Bredsted-returvognens afgang fra Tønder angivet ret upræcist, og senere oplysninger tyder på, at 1843-expeditionstiderne har været sluttider for postens modtagelse, og at vognene først er afgået meget senere. Fra maj 1845 kendes et postkort tegnet af Chr. L. Evers over området mellem Husum og Tønder. Det viser, at posten gik fra Bredsted klokken godt ti søndag formiddag og først ankom til Tønder søndag aften omk. kl. halv syv. (10). Hvis de gennemgående passagerer skulle have chancen for at få mad og et par timers søvn, må det betyde, at vognen først kan være afgået nordpå søndag nat eller mandag morgen. At mandag virkelig var postdag nogle år senere fremgår tydeligt af udsagn i kniplingshandler Jens Wulffs dagbog, hvoraf uddrag foreligger trykt(11) Wulff omtaler nogle gange en "Scherbek post", som kun gik om mandagen (19.5. & 29.5.48). Wulff boede i Brede (nuv. Bredebro) og måtte uden for postdagen selv hente eller lade sin post hente i Tønder. Om mandagen tog Skærbæk posten den imidlertid med (29.5.48) og lagde den ind i kroen i Bredebro, hvor Wulff hentede den (jfr 19.1.49).- Af disse oplysninger synes det også at fremgå, at kontrahenten (og/eller postiljonen (kusken)) på ruten Tønder-Ribe var fra Skærbæk, men om kontrahenten dengang har gennemført ruten helt til Ribe, eller om strækningen var

delt mellem to kontrahenter, som det var tilfældet i 1864 (12),kan ikke siges på nuværende tidspunkt.

Rutens skæbne under krigene 1848 - 50 kan ikke belyses på grundlag af den lokale samtidige dagspresse, som ikke omtaler den i disse år. Den nævnes imidlertid et par gange i Jens Wulffs dagbøger - uden at man dog må drage for vidtgående konklusioner af disse spredte oplysninger.

Den 7.4.48 skriver Wulff: "Ved postens ankomst fra Tønder hørte jeg..." Dagen var en fredag (og altså ikke postdag), men krigsudbruddet og den danske fremrykning kan have forsinket posten på vejen nordpå. Den 14.4., som også er en fredag, nævner Wulff, at posten ikke går, og at der ingen breve og aviser kom i dag. Denne meddelelse behøver ikke at betyde, at han har ventet "Scherbek post", men kan blot betyde, at han har haft bud i Tønder, der er vendt hjem med denne besked.

Den 27. april 48 forbød den slesvig-holstenske regering postalt samkvem med Danmark (13), men på grundlag af Wulffs notater fra den 19. og 29. maj s.år kan vi se, at posten fra Tønder mod Ribe har kørt. Vi kan derimod ikke se, om den er blevet gennemført helt til Ribe. Ribe lå på kongerigsk grund og skulle således falde ind under postspærret. På den anden side lå enklaverne i landskabet Slesvig og var under kontrol af slesv.-holst. og tyske styrker. Det er derfor tænkeligt, at forbindelsen har været opretholdt.

Iflg. Malmøvåbenstilstandsaftalen af 26 aug. 1848 skulle postforbindelsen mellem Danmark og Slesvig-Holsten (der under våbentilstanden holdtes besat af disse styrker) genåbnes. Det blev den også, men kun over ruten København- Lübeck. Først efter langvarige og besværlige forhandlinger blev det i januar 1849 aftalt, at posten mellem Danmark og hertugdømmerne skulle udveksles i Kolding (14). Postforbindelsen Ribe - Tønder nævnes ikke i aftalen, hvilket må betyde, at der ikke blev udvekslet post direkte mellem de to byer. Skærbæk-posten kørte alligevel (måske som privat foranstaltning) - formodentlig som passagerrute og for at bringe post til og fra Tønder for beboerne i det nordl. Vestslesvig.

Den 19. januar 1849 skriver Wulff i sin dagbog:

> "jeg gik i kroen for at modtage posten ... Scherbek postkarl blev i Tønder forfulgt af pøbelen, kastende iis og snavs paa ham."

Oplysningen tyder ikke på, at tøndringerne, som de gode slesvig-holstenere de var, var særligt interesseret i besøg nordfra. Episoden har måske været en gengæld for den modtagelse, som koldingenserne gav den slesvig-holstenske post og konduktør, da de den 11. januar kom til byen med den første post og passagerer sydfra efter at spærringen var blevet hævet (15).

Wulffs optegnelse er skrevet en fredag, og en analyse af de datoer på hvilke han i 1849 modtog breve sydfra viser en overvægt af fredage - Måske er Tønder-Ribe rutens køreplan blevet ændret på dette tidspunkt ? (16).

Hvad der egentlig er sket med ruten, kan ikke siges på nuværende tidspunkt. Den kan være blevet nedlagt som led i de slesv. - holstenske rationaliserings-bestræbelser inden for postvæsenet (17) - eller som følge af de politiske forhold efter våbenstilstanden i Malmø august 1848 ?

Hos Wulff findes et enkelt udsagn, der peger i retning af, at der i juli 1850 har eksisteret en direkte postforbindelse fra Husum til Tønder. Den 2o. juli d. år noterer han under et forretningsbesøg i Husum:

"Skrev til mine kiere hjemme, got at posten nu gaaer directe til Tønder".

Sidste del af sætningen tyder på, at det har den ikke gjort hele tiden - men udsagnet må ikke presses for stærkt. Wulffs forhåbninger om brevets hurtige fremkomst blev iøvrigt gjort til skamme. Den næste dag hørte han, at danskerne stod i Tønder og Læk, tyskerne i Bredsted, og at posten var blevet standset.

Hvad end rutens skæbne har været i disse forvirrede år, så har der været et behov for kommunikation i de egne af Vestslesvig, som den havde betjent.
Fra 1. april 1850 lod H. Boysen i Skærbæk på tirsdage og fredage (dvs. uden for de sædvanlige postdage) et ridende bud gå fra Skærbæk til Ribe og retur.

Fra Skærbæk ville der samme dag være videre forbindelse til Ballum, Rømø og flere sogne. Dette ridende bud medtog breve, aviser og små pakker. (18).

Også mod syd blev der oprettet en forbindelse ved en vognmand fra Bredsted, der i efteråret 1851 lod meddele, at han etablerede en "ugedagsvogn" mellem Tønder-Bredsted-Husum til Rendsborg.- Det må betyde, at han har ment, at der var et behov for denne befordring. (19).

Da Tønder - Ribe ruten blev (gen)oprettet i 1852, nævner meddelelsen fra Tønder postkontor intet om tilslutning til en forbindelse til sydpå til Husum. Der eksisterede en forbindelse til Læk, og derfra videre til Flensborg, men hvordan forbindelsen fra Læk til Bredsted/ Husum er foregået på denne tid, har jeg endnu ikke kunnet fastslå. (20). Et postkort fra 1859 viser, at der på det tidspunkt fandtes en ridende post Læk - Bredsted (ridende post skal ikke altid tages bogstaveligt).

Måske har man efter åbningen af Frederik VIIs slesvigske jernbane 25. okt. 54 henvist rejsende til Husum til at tage fra Tønder til Flensborg og derfra videre med toget. Diligenceturen Tønder- Flensborg tog imidlertid 7 - 8 timer. I Højer forsøgte man derfor at etablere en skibsrute Højer Husum med dampskibet "Højer" (1856), da man mente, at folk, der skulle til Flensborg, ville foretrække at sej-

le til Husum og derfra tage toget nordpå fremfor at rumle afsted i diligencen. I 1857 forsøgte man at gennemføre ruten med "Hammer", der kun havde 2 fods dybdegang, og i 1859 med "Ida". Dette skib blev dog hurtigt taget ud af ruten, som blev opgivet, da skibene gerne blev siddende i slikken.

Skibene havde for ringe maskinkraft til at kunne gennemsejle strækningen i løbet af en flodtid.

Noter:

(1) Fr. Olsen: Postvæsenet i Danmark 1808-48 (Kbh. 1908), Bind III,s. 85f., 422f.
P. Jæger: Postgeschichte Schleswig-Holsteins (Kiel 1970), s. 22 f.

(2) F. Diestelhorst i "Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte", B. 72 (1944), s. 261, note 4.
Olsen I, s.94. --- Ludwig Andresen:"Beiträge zur neueren Geschichte Tonderns (Flensburg 1943), s.74 f. og note 68. (Her omtales J.S. som "Postmeister" i citationstegn).
samme: Bürger- und Einwohnerbuch der Stadt Tonderns bis 1869 (Kiel 1937), s. 12f. og note 10. (J.S. benævnes her Postverwalter, et udtryk som Andresen anvender andetsteds om en senere postmester. Andresen har næppe skelnet mellem de to betegnelser).
Jäger: anf. arb., s. 22, 23, 24.
Diestelhorst: anf. arb. s. 291 f., s. 305. - Olsen II, s.53, 118 f.

(3) W. Haselbach i Forschungsberichte no. 174 (udg. af Arge Schleswig-Holstein...). Endv. Forschungsbereichte nr. 170 og Olsen III, s. 423.

(3b) Grænserne er kun groft skitseret på grundlag af annoncer med fortegnelse over uindløste breve ved Tønder pkt. meddelt i forskellige numre af "Wöchenliches Tondersches Intelligenzblatt" (i det flg. citeret som WTI), 30. årg. (sept. 1842 - sept. 1843). Bladet, der kom en gang om ugen, var stort set kun et annonceblad.
Samme: no. 12, 21 dec. 1843 (om Løgumkloster pxp); Tholl i NFT 1962, s.94f.

(4) De lokale postbudes annoncer i WTI de anførte år, fx. no.1, 1826 og no.9, 1831. Om postbud, der har stillet kaution se:nr. 10. 1827 jfr no. 27, 1828.

(5) WTI 30. årg. no 37 (8 juni 43) og 31. årg. no 8, 23. nov. 1843; - jfr 35. årg. 13, 23. dec. 1847.

(6) WTI 31. årg, 12, 21. dec. 1843.

(7) Valdemar Andersen "Landevejen mellem Tønder og Ribe 100 år" i "Fra Ribe amt 1961" s. 290-95. Brevet er citeret herfra (s. 292).
N.H. Jacobsen: Skibsfarten i det danske Vadehav (Kbh. 1937), s. 266.

(8) Ribe Stiftstidende nr 133 (27 sep.)1850.(annonce) - jfr A. Tholl i NFT 1962, s. 4.

(9) WTI 31. årg., 12, (21 dec) 1843. og no.18,(1. feb.) 1844.

(10) Kortet er gengivet af W. Haselbach i Forschungsberichte nr. 174, s. 28. Dets officielle status angives ikke.- En meddelelse fra Tønder pkt. i WTI, 35. årg., 13, (23. dec.) 1847 oplyser, at posten sydpå, der hidtil var afgået kl. 6 onsdag morgen, nu kørte natten til onsdag kl. 3. Det er den eneste oplysning fra postkontoret om ændring i køreplanen.

(11) Kniplingskræmmer Jens Wulffs Dagbog. I uddrag ved Peter Kr. Iversen (1955). Se under de i teksten anførte datoer.

(12) H. Eis: "Ribe postkontor under krigen 1864" i Frimærkesamleren 1969, s.181, jfr. side 249.

(13) A. Rosenkranz: "Die Schleswig-Holsteinische Post 1848-52 (Kiel 1891),s.20.

(14) Aftalen blev offentliggjort i Berlingske Tidende 22.og 23. januar 1849. Se endv. Olsen IV, s.76 ff., og Rosenkranz, s. 23.

(15) Om episoden i Kolding: Se fx. H. Hjelholt: "Sønderjylland under 3 årskrigen" Bind I, s. 174; Schleiden:"Schleswig-Holsteins erste Erhebung" (Wiesbaden 1891), s. 251 - jfr.Rosenkranz, s. 23. ---
Schleiden oplyser, at koldingenserne forsøgte at kridte det slesvig-holstenske våbenskjold på vognen over. Man ville også hæfte en dansk kokarde på konduktøren. Det kom i den følgende tid til flere episoder, der (set fra slesv-holst. synspunkt) fik en god omtale i den tyske presse. Den 24 febr. besluttede den slesv.-holst. regering, at pakke- og passagerposten i fremtiden kun skulle køre til Haderslev. Her kunne Kolding pkt. hente den. (Brevposten blev befordret med en brevkærre til Kolding). Aftalen af jan. 1849 bestemte også,at den danske post Kolding - Ribe skulle have "frit lejde" over slesvigsk område. Iflg. Schleiden blev den aldrig antastet.

(16) Man kan ikke drage nogen sikker konklusion af Wulff's oplysninger om modtagen post. Han nævner også, at han modtog post på andre dage, og dagbogen foreligger kun trykt i uddrag.

(17) Om disse:se Rosenkranz, s. 21 ff., 29 ff. (ændringer i ruterne); Rosenkranz nævner dog, at sideruterne (biruterne): den ditmarske post og den frisiske post blev bibeholdt i forbindelse med reformerne (s.30)., men intet om, hvad navnet den"frisiske post"dækker over.

(18) Ribe Stiftstidende nr. 40, 8. april 1850, annonce.

(19) WTI, 39.årg. nr.49, 4. sept. 1851. Ugedagsvogn er en oversættelse af det tyske "Wochenwagen". Den bedste betegnelse på dansk er antagelig dagvogn.

(20) WTI 39.årg, nr.27, 1. april 1852,om genåbningen af Tønder-Ribe ruten.
Til det følgende se:
Tholl i NFT 1956, s.5; Det kongelige Danske Postvæsen 1624 - 1924, s.3o6 med gengivelse af kortet 1859;
N.H. Jakobsen; Skibsfarten i det danske Vadehav. Et erhvervsgeografisk studie,(Kbh. 1936), s. 253, 268.

oooooooooo

ANNONCE:

UDSLEBNE STJERNESTEMPLER SÆLGES:

25 forskellige	kr 20,-	Næsten alle stemplerne er på afklip.
50 "	kr 65,-	"
100 "	kr 145,-	"

50 forsk. i dårlig kvalitet, men alle læsbare -incl. enten TORNING type 2 el Viborg 1. ... 25.oo kr.

Portofrit ved forudbetaling. Bo Bjerre Jakobsen. M.P. Bruunsgade 32^2
8000 Århus C. Tlf o8 18 22 74.

SKANDERBORG BANEGÅRDSPOSTEKSPEDITION 4 OKT. 1868 - 13 NOV. 1983.

Samtidig med åbningen af jernbanen mellem Aarhus og Fredericia d. 4. okt. 1868 blev der i Skanderborg oprettet en jernbanepostekspedition, der havde til opgave at ekspedere posten til og fra togene, idet Skanderborg pkt. lå i nogen afstand fra stationen.

Ekspeditionens betydning voksede efterhånden som strækningen Skanderborg-Skjern via Silkeborg og Herning blev udbygget. Den sidste del af denne strækning blev åbnet for trafik d. 1. okt. 1881 med tre tog daglig i hver retning.

På et ukendt tidspunkt er ekspeditionen af den afgående, almindelige post (kassetømning, afstempling etc.) helt overgået fra Skanderborg pkt. til banegårdspostekspeditionen (formodentlig på grund af pladsmangel på postkontoret). Som følge deraf er kontorets stemplingsmaskine med indskriften SKANDERBORG i stempelkransen blevet overført til og anvendt af banegårdspxp., hvor der i 1983 også fandtes et rullestempel med samme tekst. Desuden kendes der fra denne et kontorstempel med teksten "Kassebrev ..." (se ill. s. 43).

Den 14. nov. 1983 flyttede Skanderborg pkt. til en ny bygning ved banegården og samtidig nedlagdes banegårospostekspeditionen.

BANEGÅRDSPOSTEKSPEDITIONENS STEMPLER.

Den følgende oversigt er udarbejdet af red. (ML) (som har det fulde ansvar for dens mangler) efter udkast af Bo Bjerre Jakobsen (BBJ). Desuden har følgende samlere bidraget med materiale, E. Schou Andersen (ScA), Jan Bendix (JBx), Ejsing Nielsen (EJN) og Per Rønberg (PRø). Der er desuden anvendt materiale og oplysninger fra Postmuseets filatelistiske afdeling (MUS).

Stempeloversigten behandler især brotypestemplerne. Fra lapidar perioden kendes tre stempler: LAP Ia og IIIa-1, der ikke er set, og LAP IIIb-2. LAP Ia er formodentlig identisk med LAP IIIa - 1, blot er Ia uden POST forneden.

Det benyttede brotypemateriale er næppe helt repræsentativt. Perioden 1914-20 var sparsomt repræsenteret, såvel som tidsrummet 1948 - 58 samt et par år i midten af 1960'ne, hvilket betyder at to af de anførte stempler (BRO Vd-3 og BRO Vd-4) kun er set som museumsaftryk.

Det benyttede materiale synes at vise, at man i de første 5o - 60 år har kunnet klare sig med ét dagstempel. I 1930'ne og 40'ne har man haft to stempler i brug side om side (BRO IIIc og Vc-1) - dog uden at der er set sammenfaldende datoer. I sidste halvdel af 40'ne har der formodentlig kun været et stempel i brug (med BRO IIIc som reservestempel). På grund af det sparsomme materiale fra 50'ne

er det vanskelig at udtale sig om stemplernes anvendelse i denne periode, men på grundlag af materialet og aftrykkene i postmuseet må det antages, at man i denne periode - såvel som senere - næsten konstant har haft to stempler til rådighed, hvoraf det ene har været i daglig brug. Når det var slidt ned, har man taget reservestemplet i brug og rekvireret et nyt, således at ekspeditionen til stadighed har haft et reservestempel.

BRO Vd-10, der er udsendt i 7o'ne, kendes kun i enkelte aftryk fra begyndelsen af 80'ne, hvoraf de fleste synes at have en filatelistisk baggrund. Det er bemærkelsesværdigt, at postkontoret i sommeren 1983 oplyste, at banegårdspostekspeditionen kun havde et dagstempel (BRO Vd-9).

En del af stemplerne i BRI Vd er vanskelige at skelne fra hverandre. Der er derfor anført en række hjælpemål, som dog er vanskelige at angive præcist, fx. afstanden fra nederste del af "S" til øverste brolinie, og tilsvarende for "G". Disse mål er - selv om de er målt med lup med trådtæller - baseret på et vist skøn og kan være va ıkelige at måle på fede og slidte aftryk.

Bromålene fx.7^3 angiver, at broen er 7,75 mm eller mellem 7,75 og 7,9; 8^0 at den er 8,o mm eller mellem 8,0 og 8,25 mm. osv.

Afstanden fra "B" til punktum (pu) er målt fra midten af den lodrette nedstreg i "B" til punktummets midte. Afst: = afstanden mellem nederste brolinie og "B".

Såfremt samlerne har supplerende oplysninger bedes disse sendt til red. De vil blive bragt i et kommende nummer af POM og kan tilføjes i den flg. oversigt.

ML.

Følgende data er indgået efter at ms var renskrevet.
De er alle med signatur ScA.

Vc-2: 1o o4 49.
Vd-2: o2 54
Vd-8: o6 o3 68
Vd-10: 23 o1 81

Suppl. litt: Arnholtz: Danske poststempler.
Thorkild Andersen: Om jernbaner og poststempler i AROS 75 kataloget s. 9 - 15.

LAP IIIa
-1

BRO Ia-1

BRO IIIb

BRO IIIc

BRO Vc - 1

Vc - 2

Vd - 1.

Vd - 2

SKANDERBORG JERNBANE- OG BANEGÅRDSPOSTEKSPEDITION.

Lbnr.	Type:	Mål:	Tidligste:		Seneste:		Bemærkninger:
1	NUM-225		68		84		Arnholtz.
SKANDERBORG J.P.E. (LAP.-TYPE).							
2	Ia						
3	IIIa-1						Slanke bogstaver
4	IIIa-2	05 07 91	15 07 91	BBJ	14 11 02	JBx	Rundede bogstaver.
SKANDERBORG JB.P.E. (BRO-TYPE).							
5	Ia		27 05 04	JBx	26 12 14	BBJ	GRA: 14 05 04
					190515		Streger: 12/11. De fleste aftryk viser dog kun 10/10.
6	IIIb		15 07 14	JBx	21 07 18	BBJ	REK: 30 05 14
			260614				GRA 180614 BX
SKANDERBORG B. (BRO-TYPE).							
7	IIIb		30 05 20	JBx	22 04 30	EJN	OMD > IIIc
8	IIIc		26 02 32	JBx	13 02 40	EJN	
			060830				
	IIIc		20 09 45	JBx	02 12 48	BBJ	Reservestp.?
			280845				
9	Vc-1	27^{1} - - 8	27 05 30	EJN	30 05 45	EJN	
			171129		080745		
10	Vc-2	28 - - 8^{3}	19 01 46	BBJ	07 08 47	BBJ	GRA: 18 09 45.
			111045		120549		
11	Vd-1	28^{2} - - 8^{3}	19 12 50	BBJ	19 07 53	ML	GRA: 05 07 49
			210949				REP: 24 08 49 *)

*) I Danielsens protokoller findes under denne dato angivet en reparation (forts)

Vd - 3.

Vd - 4

Vd - 5.

Vd - 6.

Vd - 7

Vd-8.

Vd-8.

Vd-9.

Vd - 9

Vd - 10.

SKANDERBORG B. (forts.).

Lbnr.	Type:	Mål:	Tidligste		Seneste:		Bemærkninger:
12	V d -2	28^1 - - 7^3	16 11 53	MUS			B:6,25; Afst: o,9 Bro: 7,9; B-pu: 5.
			27 11 54	BBJ	16 o6 55	BBJ	S & G: o,4 fra brolinien.
			0812 53				
13.	V d -3	28 - - 8	21 12 53	MUS			B: 6; - Afst: 2,o Runde bogstaver.
14.	V d -4	28^2 - - 8^2	26 o5 56	MUS			B: 6,25; Afst: 1,25 B-pu: 5,5
							S: o,75 & G: o,5 fra brolinien.
15.	V d -5	28^1 - - 7^3	24 o8 56	MUS			B: 6,25; Afst: 1,5 B-pu: 5,5; S bredt.
			o3 o5 56	BBJ	15 12 60	EJN	1958 ff: brud på øvre bro omkr.buen.
16	V d -6	28 - - 7^3	12 10 60	MUS			B: 6,5; Afst: o,85 B-pu: 5,25; S smalt
			o4 12 60	PRø	11 o1 65	BBJ	S og G: o,7 fra brolinien.
17	V d -7	28 - - 7^3	o6 12 60	MUS			B: 6,25; Afst: 1,25 B-pu: 5,25; S smalt
			20 o6 65	BBJ	18 o7 66	BBJ	S: o,5 & G: o,25 fra brolinien.
18	V d -8	28^2 - - 8^1	o1 o8 65	MUS	29 o6 70	MUS	B: 6,25; Afst:1,25 B-pu: 4,5.
			18 o3 68	BBJ	o2 o2 76	EJN	S & G: o,5 fra brolinien.
			060362				
19.	V d -9	28^2 - - 8^2	16 11 67	MUS	16 o2 73	MUS	B, Afst. & B-pu som Vd-8.
			o5 o3 70	EJN	13 11 83	ML	S: 1,o & G: 1,25 fra brolinien.
20	V d -10	29 - - 10	21 o5 76	MUS			dato med bindestreg
		2301 81	12 o2 81	ML	10 o3 81	ML	

(forts): Prisen antyder, at en mindre funktionsfejl er ordnet. Reparationen er antagelig udført på stemplet lige før eller kort efter, at det er blevet taget i brug.

Post Office,

Jersey,

Channel Islands.

436/17 19 Juni,1943.

Geehrter Herr,

In Erwiderung Ihrem Brief vom 2 Juni sende Ich hiermit einen Umschlag mit Jerseyer Briefmarken.

Es tut mir leid dass Englischer Briefmarken nicht mehr verfügbar sind.

Hochachtungsvoll,

Postmeister.

Fig. 1. Er med tværgående kemisk censur i øverste og nederste halvdel af brevet.

MEDDELELSER FRA HAMBURG-CENSUREN 1943 - 44.

Som de fleste censursamlere ved, forekom der under krigen en del mindre overtrædelser af censurbestemmelserne, og censurstederne havde derfor forskellige stempler og/eller trykte meddelelser, som kunne vedlægges forsendelserne med oplysning om, hvorfor den blev returneret, eller hvordan man skulle forholde sig i fremtiden.

Frimærkebytte med udlandet var - hvis der ikke forelå særlig tilladelse - forbudt i de tysk besatte områder, og fra den tyske censur kendes flere meddelelser angående dette. Forskellige af disse formularer - trykte eller duplikerede - er gengivet i K.-H. Riemers bog: "Die Überwachung des Auslandsbriefsverkehrs während des II. Weltkrieges durch deutsche Dienststellen". Når censuren fandt et brev med frimærker, fik modtageren (eller afsenderen) at vide, at bytten ikke var tilladt, og at indholdet i gentagelsestilfælde ville blive beslaglagt. Dertil kom evt. en trussel om retsforfølgning. (1).

Riemer kendte, da ovennævnte værk udkom i 1979 et par henvisningsstempler fra Hamburg, men ingen "Hinweiszettel" eller "Einlagezettel", som han kalder dem.

På de følgende sider vises tre meddelelser fra Hamburg censuren. Den første vedrører forsendelse af frimærker, og er, som det vil blive vist, affattet til lejligheden. De to sidste drejer sig om brevenes omfang og manglende afsenderadresse.

1) I sommeren 1943 sendte en dansk samler en henvendelse til postvæsenet på det besatte J e r s e y for om muligt at få et brev (frimærker ?) derfra. I sit svar (fig. 1) beklagede postkontoret, at man ikke længere havde engelske frimærker, men vedlagde i stedet en kuvert frankeret med et mærke af lokaludgaven. Svarkuverten blev frankeret med et 25 pf. Hitlermærke (udenrigsporto) og afstemplet ved et tyske feltpostkontor - formodentlig på Jersey. Forsendelsen blev censureret i Hamburg. Jersey pkt. svar viser kemisk censur på to steder. På omslaget blev det klæbet en henvisningsseddel, ca. 11 x 4 cm, med flg. tekst:

" Zur Beachtung! Die Ein= und Ausfuhr/entwerteter und nicht entwerteter Brief=/ marken ist ohne Genehmigung des Militär= / befehlshabers in Frankreich verboten. / Nächste Sendung mit Marken geht an / Absender zurück. /

Die Prüfstelle (Z)

Absender mitteilen. "

(Bemærk ! Ind- og udførsel af brugte og ubrugte frimærker er ikke tilladt uden tilladelse fra den militære befalingshavende i Frankrig. Næste sending med mærker går retur vil afsenderen. Die Prüfstelle (Z) Underret afsenderen).

Geöffnet
Oberkommando der Wehrmacht
An Herrn
Sonderburg
25 25
DEUTSCHES REICH
Zur Beachtung ! Die Ein- und Ausfuhr entwerteter und nicht entwerteter Briefmarken ist ohne Genehmigung des Militärbefehlshabers in Frankreich verboten.
Nächste Sendung mit Marken geht an Absender zurück.
Die Prüfstelle (Z)
Absender mitteilen.

fig. 2.

Meddelelsen er skrevet på gråligt,porøst papir, og er så vidt jeg kan se skrevet med skrivemaskine. Fejlskrivninger er blevet rettet ved at slå det rigtige bogstav oven i det allerede skrevne (se fx. slutningen af 3. linie, hvor "s" er rettet til "=". Også i ordet Absender forekommer der oprindelig en fejl)(fig 2).

På bagisden af papiret er et mindre relief i papiret ved den førstnævnte rettelse, samt ved punktummerne efter "verboten", "zurück" og "mitteilen". De ville næppe forekomme, hvis sedlen havde været duplikeret.

(Z) efter ordet "Prüfstelle" er sandsynligvis censors"signatur" eller kodebogstav. Mig bekendt blev dette bogstav ikke anvendt som kodebetegnelse for noget tysk kontrolsted. Formodentlig har censor anført det, fordi denne meddelelse, der er maskinskreven til lejligheden (måske efter forlæg ?), har haft en mere "personlig" karakter end de sædvanlige duplikerede og trykte standardformularer.

Censurens trusler om beslaglæggelse og evt.strafforfølgelse kendes fra 1941 og 1942. Denne forsendelse er fra midten af 1943, men er,som det ses,holdt i mere moderate vendinger end standardformularerne, idet der blot trues med,at næste sending går retur. Hvad grunden til denne moderation har været, kan man kun gisne om. Måske skyldes den, at forsendelsen er gået mellem to besatte områder, og at man ikke har ment, at folk dër har kunnet være underrettet om den tyske censurs krinkelkroge ? Formodentlig er dog både afsender og modtager kommet i kartoteket ellers har censuren næppe kunnet huske, hvem der allerede havde fået en advarsel, og hvem der ikke havde.

Fra 1941-42 kendes meddelelser og henvisningsstempler, der viser, at breve fra Tyskland ikke måtte være på mere end fire sider DIN A4. Denne regel er åbenbart blevet strammet som følge af den totale krig, idet det tilladte antal sider iflg. meddelelse fra censuren i Hamburg i 1944 var reduceret til to. Derved sparede Riget både arbejdskraft, papir og meget andet *).

2) I to breve fra Flensborg til Danmark fra henhv. marts og april 1944, begge censureret i Hamburg, fandtes meddelelser af samme indhold (fig. 3 og 4). Det bemærkelsesværdige er, at den ene af disse meddelelser er skrevet på dansk. Begge er iøvrigt duplikeret på det sædvanlige grålige, porøse duplikatorpapir.

Meddelelsen fra april 44 (fig. 3) lyder:

"In Zukunft werden Briefe aus/ Deutschland nicht befördert, / welche /
1.) länger als 2 Seiten sind, / 2.) keine Absender-Adresse auf / dem Briefbogen haben, 3.) keine Fremdsprachen Angabe/a.d. Briefumschlag haben. / Die Briefprüfstelle."

*) Under krigen steg den tyske eksport af duplikatorpapir til Danmark. En del af dette anvendtes af modstandsbevægelsen til illegale blade - dog næppe direkte import !

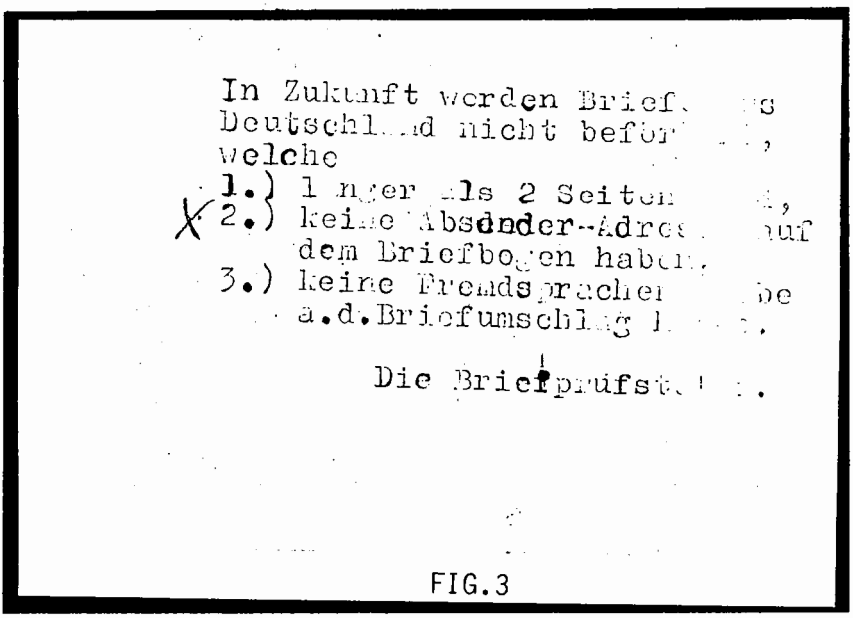

In Zukunft werden Brief
Deutschland nicht befor
welche
1.) l nger als 2 Seiten
2.) keine Absender-Adres
dem Briefbogen haben,
3.) keine Fremdsprachen
a.d.Briefumschlag
Die Briefprüfst

FIG.3

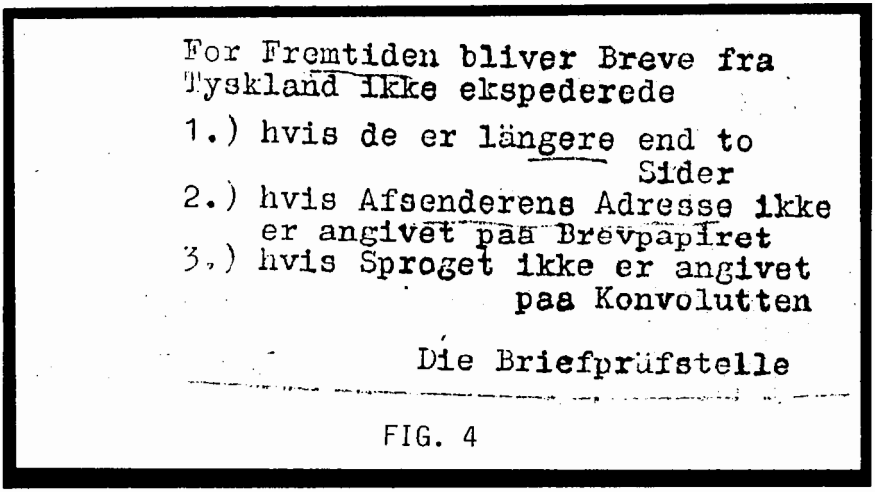

For Fremtiden bliver Breve fra
Tyskland ikke ekspederede
1.) hvis de er längere end to
Sider
2.) hvis Afsenderens Adresse ikke
er angivet paa Brevpapiret
3.) hvis Sproget ikke er angivet
paa Konvolutten
Die Briefprüfstelle

FIG. 4

Den måler ca. lo,5 x 7,3 cm og ser ud til at være klippet ud af et ark. Den er dårlig trykt, idet en del af teksten er ret utydelig eller helt mangler.

3) Meddelelsen fra marts 1944 (fig. 4.) lyder:

"For Fremtiden bliver Breve fra / Tyskland ikke ekspederede / 1.) hvis de er längere end to / Sider / 2.) hvis Afsenderens Adresse ikke / er angivet paa Brevpapiret / 3.) hvis Sproget ikke er angivet / paa Konvolutten /

Die Briefprüfstelle

Denne tekst er en oversættelse af meddelelsen, der kendes fra april md. Ordene "Fremtiden", "längere" og "Afsenderens Adresse" er understreget med blyant. Det bevarede indhold er i begge tilfælde uden afsenderadresse - jfr. april meddelelsen, der er med kryds ud for punkt 2 -
Sedlen er ca. 11 x 4,9 cm og synes at være skåret ud af et ark med en kniv.

Den danske tekst paa denne meddelelse synes at understrege den centrale stilling, som Hamburg-censuren har haft for forbindelsen mellem Tyskland og Danmark.

Skulle nogen af læserne have andre eller lignende meddelelser fra den tyske censur - især i forbindelsen med Danmark - hører redaktionen gerne nærmere.

ML

(Meddelelsernes tekst er gengivet i ovenstående, da det ikke på forhånd kan afgøres, hvor godt de lader sig reproducere. En "/" efter er ord angiver linieadskillelse på originalen.)

Riemer: anførte arbejde, s. 140 f.

ooooo

Amerikansk censur (forts. fra s. 54)

Med forsendelsen fulgte en meddelelse, der oplyste, at brevet blev returneret fordi det var adresseret til et fjende- eller er af fjenden besat land, og at personlige meddelelser, der ikke måtte være på over 25 ord, kunne sendes gennem amerikansk Røde Kors. Oplysninger herom kunne fås på nærmeste Røde Kors kontor.

Brevet blev returneret til afsenderen den 7 maj. På bagsiden af kuverten er et NEW YORK afgangsstempel med denne dato.

ANNONCE: Jeg søger Nordisk Filatelistisk Tidsskrift nr. 1, 2, 3 og 6,(1962); og 2, 3 (1963); De enkelte numre eller evt. hele årgang 1962 og 63. E. Menne Larsen. Viben 54, 6270 Tønder. Tlf. o4 72 56 40.

AMERIKANSK CENSUR 1942. RETURNED TO SENDER....

Det følgende brev, der er adresseret til Danmark, er sendt fra Morristown i USA d. 12. jan. 1942. Forsendelsen blev standset i censuren, der ikke tillod nogen direkte forbindelse med områder besat af fjenden. Fn. til venstre på kuverten

Mr. Roland Skovgaard

RETURNED
TO SENDER
BY CENSOR

er et rødviolet stempel: RETURNED TO SENDER / SERVICE SUSPENDED. Th. en påklæbet seddel med trykt tekst: RETURNED / TO SENDER / BY CENSOR.
Censuren havde åbnet kuverten i venstre side. Den blev lukket med en banderole med trykt tekst: EXAMINED BY / 6079. (Forts. følger s. 53 ned.)

This communication returned to sender because it is addressed to an enemy or enemy-occupied country. Personal messages of not more than 25 words may be sent through the American Red Cross. Information may be obtained from the nearest Red Cross office.

Form OC-12

5439

Kuverten er stillet til rådighed for POM af RINFRIM, Odense.

NORDSLESVIGSKE STEMPLER 1864 - 1920.

I. LITTERATUREN.

Fra tysk side foreligger en katalogisering af stemplerne, der blev anvendt i Slesvig, Holsten og Lauenburg i perioden 1864 - 67 i det af "Arbeitsgemeinschaft für Schleswig-Holsteinische Postgeschichte und Philatelie e.V." udgivne katalog, "Handbuch der Poststempel und handschriftlichen Ortsangaben" (1979), og i Fritz Klauke's "Die Postdienststellen und ihre Ortsstempel bzw. Ortsvermerk in Schleswig-Holstein" (1975), som går til ca. 1875.

På dansk har Henrik S. Møller lavet en oversigt over nordslesvigske posthuse og stempler i perioden 1864-1920. Endvidere har Slesvig-gruppen ved Ib Agerskov i DFT 1981, no. 7, offentliggjort en oversigt over Flensborg stempler på Slesvig Plebiscit 1920. Typemæssigt dækker den også Nordslesvig. Typeinddelingerne i de to danske oversigter har begge forskellige svagheder, fx. tager de ikke hensyn til stemplernes kronologi m.m.

Foruden disse oversigter findes specialartikler om Sønderborgs, Haderslevs og Tønders dagstempler ved henhv. M. Clausen, K. Nørgaard og afd. Aa. Kabell.

II. OPGAVEN.

Interessen for de nordslesvigske stempler synes at være stigende, og vil uden tvivl yderligere vokse, når en større og bredere anlagt posthistorisk orienteret oversigt og katalogisering fremkommer.

En mindre kreds af samlere i Sønderjylland aftalte derfor for et par år siden at påbegynde katalogiseringen af disse stempler. På grund af forskellige forhold har dette arbejde måttet udskydes, men der er dog udarbejdet et udkast til en typeoversigt over dagstemplerne anvendt af de faste postkontorer.

Denne oversigt fremlægges for samlerne på de følgende sider tillige med en beskrivelse af stemplerne og en diskussion af de problemer, der knytter sig til typeinddelingen og katalogiseringen, og vort løsningsforslag til disse problemer. Som et praktisk eksempel på typeinddelingens anvendelse afsluttes artiklen med en (forløbig) katalogisering af Tønders dagstempler i perioden februar 1864 - juni 1920.

Det er hensigten at følge katalogiseringen op med en række oplysninger om de forskellige posthuse (oprettelse / nedlæggelse osv.), men en fremstilling af disse forhold er - når den skal baseres på primært kildemateriale - et meget tidskrævende og møjsommeligt arbejde, der for tiden ikke kan gennemføres sideløbende med stempelregistreringen. I det første stykke tid vil det næppe heller være muligt at gennemføre en alfabetisk eller distriktvis ordnet gennemgang af stemplerne. Rækkefølgen vil afhænge af det materiale, vi har til rådighed, og vi håber, at læserne vil hjælpe os ved at stille deres materiale til disposition. - Hvis der er økonomisk basis for det, er det muligt, at det endelige resultat kan udgives i revideret form som et særligt katalog.

III. STEMPLERNE. Et kort baggrundsrids.

I februar 1864 blev Slesvig besat af preussiske og østrigske tropper. Besættelsen forårsagede selvfølgelig lokale afbrydelser i postgangen, men de blev sjældent af længere varighed. En del af de danske embedsmænd blev fjernet, og der blev oprettet et særligt slesvigsk postvæsen under kontrol af myndigheder, som besættelsesmagterne udnævnte.

I begyndelsen af marts 1864 udgav den slesvigske postbestyrelse et frimærke

til brug i Slesvig (4 Sch. rød), og fra 1. april var danske frimærker ugyldige i området. En bestemmelse (Verfügung) af 7. april s. år fastslog, at de dansksprogede dagstempler skulle erstattes af stempler med tysk inskription, og den 20. juli blev de danske annulleringsstempler (nummerstemplerne) inddraget. De ny tysksprogede dagstempler blev derefter anvendt til såvel annullering som sidestempling. Sidestemplingen bortfaldt i begyndelsen af 70'ne.

Den slesvigske postbestyrelse blev i december 1864 afløst af en fælles Slesvig-Holstensk bestyrelse, der atter senere erstattedes af en rent slesvigsk. Da Slesvig sammen med Holsten blev indlemmet i Preussen (1867), blev området en del af det nordtyske Postforbund, der efter kejserrigets oprettelse i 1870 afløstes af den tyske rigspost.

IV. KATALOGISERINGENS OMFANG.

Det er kun hensigten at katalogisere de danske og tyske stempler, der har været benyttet af de faste posthuse og bureauerne i Nordslesvig i perioden fra febr. 1864 til juni 1920. Typeinddelingen af de tyske stempler er derfor kun relevant i forhold til den stillede opgave. Den er formodentlig dog opbygget således, at den kan udvides til at omfatte hele det slesvigske område, hvis der er samlere, der er interesseret i dette.

De preussiske (og andre) feltpoststempler, der måtte være blevet anvendt i Nordslesvig i 1864 og de følgende år, er ikke medtaget. Disse vil dog uden større vanskelighed kunne indpasses i typeskemaet, hvis det skulle blive aktuelt.

De såkaldte "AUSGABE-stempler", en slags ankomst-kontrol stempler, der blev anvendt af visse posthuse i 1860'ne og 70'ne er heller ikke behandlet.

V. STEMPELGRUPPER.

De katalogiserede stempelgrupper er følgende:

1. De fast posthuse anvendte:
   - a) cirkelformede stempler (dagstempler).
   - b) rammestempler (dagstempler - kun ved enkelte posthuse).
   - c) liniestempler (stations- eller navnestempler (også kaldet kartestempler)).
   - d) andre stempelformer (fx. stempler ved PosthUlfstellen (moderne tysk: Posthilfstellen). De kendes fra det øvrige Tyskland i forskellige udformninger. Fra Nordslesvig kendes i dag kun et Posthilfst.-stempel. - Disse stempler anvendtes normalt som sidestempler).
   - e) håndskrift — blev undertiden anvendt; fx. hvis stemplet ikke var for hånden, fungerede etc. Kan findes sammen med
   - f) blækannullering — dvs. frimærket blev annulleret med et kryds eller anden figur. Der anvendtes blæk eller blækstift.
2. Bureauerne benyttede:
   - a) rammestempler.
   - b) liniestempler.
   - c) ovale stempler, der kendes i to former: 1) stumpovale og 2) spidsovale, der begge kan inddeles i flere undertyper.

Det bemærkes, at der kendes cirkelformede tyske skibs- og togstempler anvendt uden for det nordslesvigske område.

VI.1. TYPEINDDELINGEN.

I en katalogisering, der i første række henvender sig til danske samlere, er det nærliggende at forsøge at udarbejde en typeinddeling, der så vidt mulig svarer til den inddeling, der anvendes for danske dagstempler, og som er udarbejdet af Sv. Arnholtz (antikva- og lapidarstempler), R. King-Farlow og JKE-gruppen (brotypestemplerne m.m.)

Den danske inddeling af antikva- og lapidarstemplerne kan ikke slavisk overføres på det tyske materiale. Nemmere går det med brotypestemplerne, hvor grundelementerne, som typebetegnelserne bygger på, er ens i de danske og tyske stempler inden for den behandlede periode.

Noget anderledes forholder det sig med bureaustemplerne. Det er her nødvendigt - og vist mest praktisk - at opstille et særligt typeskema, der vil blive bragt i et kommende nummer af POM.

VI.2. ARNHOLTZ TYPEINDDELING.

Arnholtz tog i sin typeopddeling af antikva- og lapidarstemplerne udgangspunktet i stempelformen, tekstens og datoens placering. Analyserer man hans inddeling af de danske lapidarstempler, vil man se, at udgangspunktet er cirkelformen, tidsangivelsens taltyper, dens udformning og placering i stemplet. (Tidsangivelse er her taget i videste forstand som: ren tid, TOG, POST etc.). På det grundlag kunne han opstille 10 hovedtyper: LAP I - X.(1).

Nogle af disse hovedtyper kunne inddeles i, hvad Arnholtz kalder "undergrupperne" "a" (med taltyper i antikva) og "b" (taltyper i lapidar).

Disse undergrupper betegnes her som "m e l l e m t y p e r".

Et og samme stempel inden for samme hoved- og mellemtype kan forekomme i flere graveringer (fx. mindre forskelle i bogstavhøjden, cirkeldiameter osv.). De forskellige graveringer af samme stempel kaldes u n d e r t y p e r.

En fuldstændig typebeskrivelse indeholder derfor en gruppebetegnelse (LAP), en hovedtype (I), en mellemtype (a) og en undertype (-1) = LAP Ia - 1.

VI.3. NORDSLESVIGSKE STEMPLER. GRUPPE- og HOVEDTYPEINDDELING.

Inddelingen af de tyske stempler i grupper og hovedtyper er ret ukompliceret. Inskriptionens karakter, stempelformen og dato-tid kombinationen kan anvendes til en enkel og nøjagtig inddeling. Analysen af materialet viser, at der findes to grupper med henhv. antikva- og lapidarskrift. I antikvagruppen findes 1, i lapidargruppen 3 hovedtyper.

Dagstemplerne med bro ("Schweizerstempler") kan analyseres efter de principper, der er nedfældet i JKE gruppens typeskema over danske brotypestempler, dvs. at stempelform og -tegning, samt kombinationen af dato-tid i broen er afgørende for typebetegnelsen. Da undersøgelsen af de tyske brostempler slutter med år 1920, er opgaven enkel, idet der ud fra de omtalte principper kun findes 2 hovedtyper. De eneste forskelle, der er tale om, er af ren sproglig art. (2).

VI.4. GRUPPEBETEGNELSERNE.

For at undgå at de tyske antikva- og lapidarstempler forveksles med danske stempler af samme slags, er der som gruppebetegnelse (kodebetegnelse) for de tyske stempler valgt følgende forkortelser:

TOR (= toringsstempel) med 1 hovedtype. Gruppen findes kun med inskription i a n t i k v a.

VI.4. (forts.).

ENR (= enringsstempler) med tre h o v e d t y p e r: I, II, III. Med inskription i lapidar.

NB. De tidl. omtalte AUSGABE-stempler er enringsstempler med tekst i antikva. De katalogiseres ikke.

For de øvrige stemplers vedkommende anvendes de danske gruppebetegnelser: RAM, LIN osv. Hvis man vil være sikker på at undgå forveksling med danske stempler, kan man sætte et "P" for preussisk foran disse betegnelser.

VI.5. MELLEMTYPEBETEGNELSERNE:

For Arnholtz var det som tidligere nævnt (se VI.2) brugen af henhv. antikva- og lapidarskrift i taltyperne, der var afgørende for, om et stempel hørte til m e l l e m t y p e "a" eller "b". Stempler, der oprindelig var udsendt med antikvataltyper, var og forblev mellemtype "a" - uanset om det senere blev anvendt med lapidar-taltyper. Tilsvarende forblev et stempel, der oprindelig var udsendt med lapidar-taltyper, altid m e l l e m t y p e "b". Afgørende for mellemtypebetegnelsen var altså, hvilken taltype stemplet så at sige var "født" med.(3).

Arnholtz princip for mellemtypebestemmelsen vil - så vidt det er muligt - blive fulgt i dette katalog.

Mellemtypeinddelingen af de tyske antikva- og lapidarstempler (dvs. grupperne TOR og ENR) er imidlertid ikke så enkel som inddelingen af de danske stempler. Der er nemlig anvendt mindst tre forskellige taltyper i de tyske stempler, og de optræder i forskellige kombinationer.

Den ældste antikva-taltype (fra 1864) er ca. 3 mm høj med ret kraftige partier. Nogle af tallene ender i et "." fx. 3; andre har faner og fodstreger.

Få år senere træffer man en anden taltype: "slank antikva", også kaldet egyptienne. Disse typer er 3 - 3,5 mm høje, slanke tal. På 1, 2, 4 og 7-tallene kan man finde fodstreger og faner. 7-tallet både med let buet (svajet) nedstreg: 7 , eller lige nedstreg: 7.
3, 5, 6, 8, 9 og 0-tallene er derimod vanskeligere at karakterisere. - Måske er de lidt mere runde end lapidar-tallene, men meget nemme at forveksle med disse.

Derimod kan man i de fleste tilfælde uden videre se forskel på tallene i ældre antikva og egyptienne.

Den sidst udsendte taltype er i lapidar. Tallene er fra 3 til 3,5 mm høje og uden fodstreger og faner. De rundede tal er måske lidt slankere end de tilsvarende egyptienne-tal. Nogle lapidar tal findes i forskellige former: Fx. 1 og 1; 3 og 3; 4 og 4 . 7-tal tilsyneladende med svaj: 7 og uden: 7.

Ses egyptienne-tallene alene eller i sammenhæng med lapidartal, kan det være vanskeligt eller umuligt at afgøre til hvilken type tallene: 3, 5, 6, 7, 8, 9 og 0 egentlig hører.

---

(1) Sv. Arnholtz, Danske poststempler (Kbh. 1953), s. 124 ff.

(2) JKE Danmarks Poststempler, Generelt om brotypen, i DFT 6, 1981.

(3) Arnholtz, s. 125, 2.spalte.

Illustrationen til højre viser egyptienne tal i tidsangivelsen.

VI.5 (forts.)

Tager man i betragtning, hvor mange finesser disse taltyper og deres kombinationsmuligheder kan blive til ved mellemtypebestemmelsen, må man, hvis man ikke vil gøre mellemtypebestemmelsen til en øvelse i præcis bestemmelse af taltyper, reducere disse kombinationsmuligheder til nemt håndterlige størrelser. Det kan gøres på flere måder.

Vi vælger - i overensstemmelse med Arnholtz, at kalde rene antikva- og rene lapidar-taltyper for henhv. mellemtype "a" og mellemtype "b".

De blandede taltyper:

Brugen af de forskellige taltyper synes at være ret tilfældig. I Tønderstemplerne bemærkede Aage Kabell, at man i en periode årligt skiftede fra antikva- til lapidartal i årsangivelsen i type TOR Ia.

Andre stempler kan ét øjeblik findes med rene lapidartal; kort tid senere kan et tal (eller bogstaverne N eller V) være udskiftet med en antikvatype.

Da vi ikke har gravør- eller førstedagsaftryk til rådighed, er det næppe muligt at kunne fastslå med absolut sikkerhed, hvilken mellemtype en del stempler er blevet udsendt i. Vi må derfor i praksis lade denne del af typebestemmelsen være afhængig af, hvilken taltype / hvilke taltyper/ der er benyttet i de tidligst kendte aftryk.

Da en del af disse findes med blandede typer, benytter vi følgende regler som grundlag for mellemtypebestemmelsen:

a) Uomtvistelige egyptienne-taltyper (slank antikva) regnes a l t i d for antikva, dvs. mellemtype "a".

b) Et stempel med ældre antikva eller uomtvistelig egyptienne og lapidar regnes altid for mellemtype "a", da antikva er den ældste type.

c) I stempler, hvor lapidartyperne dominerer, og hvor det ikke med sikkerhed kan afgøres om de øvrige taltyper er egyptienne (fx. 3,4,6, 8, 9 og 0-tal) eller lapidar, regnes a l l e tal for l a p i d a r , dvs. at stemplet er i mellemtype "b".

Der kan derved opstå visse grænsetilfælde, hvor mellemtypebestemmelsen kan diskutteres. Dette problem må samlerne leve med.

Som "tommelfingerregel" kan følgende formodentlig anvendes:

1) Et stempel, der er udsendt før 1890/95 vil som regel være i mellemtype "a".

2) Et stempel, der er udsendt efter ca. 1890/95:

   a) Hvor det afløser et andet stempel, vil de tidligst kendte aftryk ofte være med blandede antikva/ lapidar typer. Det er derfor mellemtype "a".

   b) Stempler, der anvendes af posthuse oprettede efter det nævnte tidspunkt, vil ofte være i mellemtype "b"

Det betyder, at ENR II-stempler findes både i mellemtype "a" og mellemtype "b". Det afgørende for typebetegnelsen af det enkelte stempel, er hvilken mellemtype stemplet er "født" med.

VII. BESKRIVELSE AF TYPERNE.

TOR I.

Toringsstempel (= Preussischer Zweikreis) består af to koncentriske cirkler med inskription (bynavn) i antikva foroven og med løst indsat tidsangivelse forneden mellem de to cirkler. Tidsangivelsen er buet.
Dato i indre cirkel.
Dato-tid kombinationen: dag md / år / tid (med flg. V (Vormittag) eller N (Nachmittag).
Året altid angivet med de to sidste cifre i årstallet. Tiden mellem 12 - 11 og 1 - 12.

De nordslesvigske stempler synes udsendt i mellemtype "a". De forekommer tidligt med blandede tidstyper og senere i ren lapidar.

Findes også uden tidsangivelse.

Stemplerne blev udsendt i 1864 og var endnu i brug enkelte steder omkring århundredskiftet (fx.Ballum, Højer).

ENR I.

Enkeltringsstempel (= Preussischer Einkreis) består af en cirkel med inskription (bynavn) i lapidar foroven. Tidsangivelsen er buet og følger nederste cirkelrand. Dato-tid kombinationen m.m. som TOR I. Kendes u d e n tid.

Stemplerne er udsendt i mellemtype "a".

Udsendt i Slesvig fra november 1865. De først udsendte stempler synes at være med lidt mindre inskription end de senere. I brug enkelte steder så sent som omkring århundredskiftet.

ENR II.

Enkeltringsstempel (= Einkreis der deutschen Reichspost mit Sternen) med inskription i lapidar og 2 mindre femtakkede stjerner, en foran og en efter inskriptionen (el. foran og efter tidsangivelsen).

Dato-tid kombinationen som ENR I. Kendes uden tid.

Kan være udsendt i mellemtype "a" eller "b".

Højre stjerne kan være erstattet af et indexbogstav (ty: Kennbuchstabe): a, b, c ...

I byer med flere posthuse forekommer stemplet med et 1. eller 2. (osv) under bynavnet. Tallet kaldes Postamtzahl = Posthusnummer. Denne kombination kendes i Nordslesvig kun fra H a d e r s l e v.

Stemplerne er udsendt fra 1875 og anvendtes flere steder endnu i 1920.

ENR III.

Enkeltringsstempel med større diameter end ENR II (= Grosser Einkreis der Reichpost).
Inskription (bynavn) i lapidar. Derunder posthusnummer. Under dette en supplerende indskrift. Foran og efter bynavnet en stjerne som ENR II. I stedet for højre stjerne kan findes et indexbogstav: a, b....

(forts.).

ENR III

Dato-tid kombinationen er i to linier:
dag md år / tid. Den er sat med løse typer. Tiden er buet og følger nedre cirkelrand.

Stemplerne synes udsendt i mellemtype "a".

I Nordslesvig er denne type kun udsendt til Haderslev.

Typen forekommer uden for Nordslesvig uden posthusnummer, blot med supplerende indskrift under bynavnet, fx: bei / SWINE-/ MÜNDE .

(ENR IV

Som ENR III - dog er der mellem bynavnet og den supplerende tekst et cirkelsegment (cirkelafsnit - også kaldet en "måne").
Typen kendes ikke fra Nordslesvig, men forekommer i Sydslesvig og Holsten)).

RAM I

Rektangulært stempel, der findes med inskription i antikva RAM IA, eller lapidar: RAM IB i en eller flere linier.

Fra Nordslesvig kendes kun RAM IB. (Rothenkrug)

Under inskriptionen dato-tid kombinationen i een linie: dag md år * tid (fulgt af N el. V.)

RAM IIb

Rektangulært stempel med inskription i lapidar. Derunder datoangivelsen i een linie: dag md år, (løse typer).

Stemplet er af praktiske grunde opført som en selvstændig hovedtype.

I Nordslesvig for tiden kun kendt fra Posthülfstelle: Dübbelberg.

RAM X.

Rektangulært stempel med inskription - uden tidsangivelse.

BRO Ia

"Grundformen" er en cirkel med to vandrette parallelle linier (Broen), hver for sig anbragt i kort afstand fra cirklens vandrette midterakse og parallel med denne. Over og under broen to cirkelsegmenter, der er koncentriske med ydercirklen. (Disse segmenter betegnes ofte som "måner"). I de to cirkelsegmenter findes et antal lodrette streger (gitteret).

Inskription i lapidar mellem øverste segment og cirkelrand. Forneden tre femtakkede stjerner mellem segment og cirkelrand. Den midterste stjerne er som regel større end de to andre. Højre stjerne kan erstattes af et indexbogstav (a, b, c ...). I byer med flere posthuse kan midterste stjerne erstattes af et posthusnummer. (Ikke set fra Nordslesvig).

BRO Ia

Den midterste stjerne eller alle tre stjerner kan også erstattes med en supplerende inskription i parentes. Den supplerende inskription synes i mange tilfælde forårsaget af en udvidelse af posthusets navn (fx.NN til NN (SCHLESWIG), eller NN (ALSEN), eller NN (Kr. Tondern)).
I Haderslev havde stemplerne med udvidet inskription et posthustal efter parentesen, derefter fulgte stjerne eller indexbogstav.

Dato-tid kombinationen er anbragt i broen og indstilles med bevægelige typer. Tal og bogstaver er i lapidar.

Typen er udsendt fra slutningen af 1880'ne.

BRO IIa

Som BRO Ia - men uden gitter i cirkelsegmenterne over og under broen.

I Nordslesvig forekommer denne type ikke med posthustal efter den supplerende indskrift.

Side 67 vises en række stempler, der illustrerer disse stemplers udseende. De er alle hovedtype BRO I eller II og alle af mellemtype "a". (2 ned.rækker). Brostemplernes mellemtype "a" kan ikke sammenlignes med mellemtype betegnelsen, der anvendes for antikva- og lapidarstempler. Principielt er der tale om to helt forskellige stempelsystemer, hvor dato-tid kombinationen indstilles på forskellig måde.

VIII. VARIATIONER AF UNDERTYPER OG EGENTLIGE VARIANTER.

1. Skråstreg i datoen mellem dag og måned.

   En del stempler forekommer med og uden skråstreg mellem dag og måned. Hvis det kunne påvises, at skråstregen var en oprindelig del af graveringen, ville den manglende skråstreg (i så fald bortslebet) få betydning for typeinddelingen. Efter alt at dømme har skråstregen ligesom taltyperne været en løs type i antikva- og lapidarstemplerne.

   På et tidspunkt er nogle posthuse holdt op med at bruge den. Andre synes at have fortsat med den lige til det sidste.

   Brugen af skråstreg synes at have været det oprindelige. Ønsker man at markere ikke-brugen af skråstreg, kan dette gøres ved en variation af undertypen, fx.
   ENR IIb-1, stempel med skråstreg. ENR IIb-1m, samme stempel uden skråstreg. (m = mangler).

   Vi anser dette problem for en petitesse uden større filatelistisk værdi, og anfører derfor ikke manglende skråstreg i katalogiseringen.

2. MANGLENDE TIDSANGIVELSE. (Set i type TOR I, ENR I-II).

   Visse danske stempler i antikva- og lapidartypen forekommer med manglende tidsangivelse. Arnholtz opfattede disse stempler som en særlig type, (fx. LAP I). Det har dog ikke kunnet påvises, at noget LAP I

stempel oprindelig blev udsendt i denne type. Der er formodentlig snarere tale om, at personalet har glemt at indsætte tidsangivelsen i stemplet.

Der foreligger derfor næppe grund til at tillægge de tilsvarende tyske stempler med manglende tidsangivelse en særlig hovedtype, da det må anses for tvivlsomt - i al fald for tiden formodentlig ubeviseligt - at disse stempler oprindelig er udsendt uden rille til indsættelse af typerne til tidsangivelsen. For nogle stemplers vedkommende kan det endda positivt bevises, at den manglende tid er en tilfældighed. (Det er blevet foreslået, at posthuse, der kun udvekslede en gang om dagen, ikke anvendte tidsangivelse. Kan være - men dokumentarisk bevis for denne påstand er endnu ikke fremlagt).

Vi har på dette punkt valgt at afvige fra Arnholtz' princip, således at et stempel u d e n tidsangivelse her katalogiseres med samme hoved-, mellem- og undertype som samme stempel med tidsangivelse.

For at få rede på, hvilke posthuse der i en længere periode ikke har anvendt tidsangivelsen - og for at kunne stille relevante hvorforspørgsmål - mener vi, at det er af værdi, at registrere de stempler, der findes uden tidsangivelse.

Den manglende tidsangivelse kan opfattes som en v a r i a t i o n af undertypen, og kan angives ved at tilføje et kodebogstav efter denne.

Der vil i denne katalogisering blive anvendt kodebogstavet u (= uden (tid)).
Et stempel i ENR IIa-1 er i mellemtype a og undertype -1.
ENR IIa - 1u er det samme stempel - men uden tid forneden.

VIII.3 Egentlige varianter. (buler, brud)

Det er af værdi at kunne fastslå, om et stempel er blevet beskadiget under brugen (buler, brud på cirkel eller bro). Hvis et sådant stempel senere viser sig uden de registrerede brud eller buler, er der nærliggende at slutte, at det har været til reparation, om- eller nygravering. (Bulernes og bruddenes forsvinden kan også skyldes nedslidning).

Brud og buler er egentlige varianter af en undertype og kan betegnes med kodebogstaverne x, y, z osv. efter undertypen.

TOR Ia - 1 er altså det ubeskadigede stempel

TOR Ia -1x er samme stempel, men med en beskadigelse, der vil blive nærmere beskrevet.

VIII.4 Nyopdagelser.

Det hænder, at der dukker stempler op, hvis eksistens man ikke havde kendskab til, da den første katalogisering blev foretaget.
Det kan være en ny hoved-,mellem- eller undertype.

Sådanne stempler må på en eller anden måde indpasses i den eksisterende katalogisering.

Drejer det sig om en ny undertype (fx. en opgravering eller nygravering), kan stemplet nemt indpasses i den eksisterende katalogisering ved en tilføjelse til en allerede eksisterende undertype.

Antager vi, at det nyopdagede stempel tidsmæssigt hører til mellem BRO Ia - 1 og BRO Ia - 2, placeres det på følgende måde:

BRO Ia - 1 - 1 = tidl. BRO Ia - 1.
BRO Ia - 1 - 2 = det nyopdagede stempel.
BRO Ia - 2 = tidl. BRO Ia - 2

Undertypen udvides i dette tilfælde med et tal med bindestreg foran. Bindestregen anvendes for at undgå forveksling med de tidl. angivne variationsmuligheder og med tallene 11, 12 etc.

IX. STEMPELBESKRIVELSE og -DATA.

Stempelinskriptionen vil blive angivet så udførligt som muligt. De øvrige data (incl. ejere) vil blive indført i et skema som vist nedenfor.

Lbnr.	Type:	Mål:	Tidligste		Seneste:	Bemærkninger:
TONDERN.						
1	TOR Ia - 1	25 -- 15	25 o6 64 (NN)		3o 12 81 (NN)	Var: - - , blå farve i 1864.

En "/" i stempelbeskrivelsen betyder linieskift. En * angiver en stjerne i stemplet. Den midterste er som regel lidt større end de øvrige. Afvigelser herfra angives under bemærkninger.

Typerne angives med gruppe, hoved-, mellem- og undertype, evt. fulgt af en variation af undertypen. Hoved- og mellemtypen står altid skrevet sammen. Mellemtypen angives med små bogstaver. Der er bindestreg mellem mellem- og undertype. Mangler mellemtypen betyder det, at den for tiden ikke kan bestemmes med sikkerhed.

Mål: TOR-stempler angives med ydre og indre diameter; fx. 25 -- 15 mm.

ENR-stempler har kun et mål; fx. 24 mm.

BRO I og II: ydre cirkel (vandrette diam.)/ cirkelsegmenternes diameter (de opfattes som en cirkel)/ broens højde: fx. 25 - 15 - 8.

Decimaltal udtrykker: 25^{1}, 25^{2}, 25^{3}; dvs. 25,25; 25,5 og 25,75 mm.

Alle mål tages fra midten af en linie.

Datoer angives: 25 o3 85, dvs. 25 marts 1885.

Ejere: navnet angives ved en kode bestående af to eller tre bogstaver. En komplet fortegnelse vil fremkomme ved afslutningen af katalogsieringen.

Enkelte data er hentet fra kataloger. Der vil derfor undertiden blive angivet to sæt datoer, et hentet fra tidligere kataloger, og et med de datoer vi selv har set.

X. OPSUMMERING.

Katalogiseringen omfatter de danske og tyske stempler, der er anvendt i Sønderjylland i perioden febr. 1864 - juni 1920.

Ved typeinddelingen af de tyske stempler har det vist sig, at den kan opbygges efter de samme principper, der er anvendt af S. Arnholtz for de danske antikva- og lapidarstemplers, og af JKE-gruppen for de danske brostemplers vedkommende.

I første tilfælde er typeinddelingen - med en enkelt undtagelse - parallel med Arnholtz', i andet tilfælde (brostemplerne) identisk med JKE-gruppens.

For at undgå forveksling med de danske antikva- og lapidarstempler, er valgt nye gruppebetegnelser for de tyske stempler af disse grupper: TOR (dækker de katalogiserede antikvastempler) og ENR (lapidarstempler). For de øvrige gruppers vedkommende anvendes de samme gruppe betegnelser som benyttes til de danske stempler (BRO, RAM, LIN osv.).

Grupperne inddeles i hoved-, mellem- og undertyper. Mellemtypen betegner for TOR og ENR gruppernes vedkommende den taltype, der er benyttet til angivelse af dato-tid kombinationen ved stemplernes udsendelse. I BRO angiver den timetællingsmetoden. Undertyperne betegner de forskellige graveringer et og samme stempel kan forekomme i. Det har desuden vist sig formålstjenligt at anføre visse variationer af undertypen (manglende tid, brud osv.).

Ved registrering og katalogisering af stempler er det nødvendigt at skelne mellem væsentligt, mindre væsentligt og uvæsentligt.

Mellem- og undertypebetegnelser kunne faktisk udelades ved beskrivelsen af en del af de tyske stempler, der er blevet anvendt i Nordslesvig Mange findes nemlig kun i en og samme hoved-, mellem- og undertype.

Til det væsentlige hører dog rent filatelistisk angivelse af gruppe, hoved-, mellem- og undertype. Disse faktorer giver samlerne en række informationer, som gør det muligt at klassificere et stempel sikkert.

Større varianter (buler, brud) regner vi til det væsentlige. De vil derfor blive beskrevet, for så vidt vi kender dem.

Variationen manglende tid er et grænsetilfælde. I nogle stempler synes udeladelsen af tidsangivelse at være konsekvent, i andre tilfældig. Hvor vi mener, at der er tale om en konsekvent udeladelse, vil denne variation blive anført.

Variationen "manglende skråstreg" anser vi for uvæsentlig. Den vil ikke blive katalogiseret.

På de følgende sider vises i en oversigt nogle eksempler på de forskellige hoved-, mellem- og undertyper samt enkelte varianter/ variationer.

Såfremt De har materiale og vil hjælpe os med dette studie af de sønderjyske stempler, bedes De kontakte POMs redaktør på adressen: Viben 54, 6270 Tønder, eller tlf. o4 72 56 40.

N. Gaardhus Thomas Moshage Oskar Sørensen E. Menne Larsen.

FORKORTELSER (FORELØBIG FORTEGNELSE).

I stempelbeskrivelsen vil det være nødvendigt at anvende en del forkortelser.

Der bringes derfor her en foreløbig fortegnelse over de hyppigst forekommende almene og postale forkortelser, som er eller vil blive benyttet.

afst.	afstand.	m/	med
ant.	antagelig	midt.	midte/ -n
besk.	beskadiget	ml.	mellem.
bl.	blå. (inkl. blågrøn).	Mtype:	mellemtype.
bogst.	bogstav/ -er.	ned.	nederst, nederste, nedre
bro	bro; bro-linie/ -r.	N.Sl.	Nordslesvig.
ca.	cirka	omk.	omkring.
cirk.	cirkel	Pl.	Plebiscit.
dat.	dateres, dateret.	r.	rød.
endv.	endvidere.	s.	sort
fn.	forneden	segm.	segment.
fo.	foroven	th	til højre
gr.	grøn	tv.	til venstre.
grav.	graveret.	u/	uden
h.	højre	Utype	undertype
henhv.	henholdsvis.	v.	venstre
Htype	hovedtype.	var.	variant, variation.
i	indre.	viol.	violet.
indexb.	indexbogstav	y.	ydre.
lbnr.	løbenummer.	øv.	øverste, øvre.
lin.	linie / -r.	>	omdannet til /ændret til.
		<	omdannet fra / " fra.

Postale forkortelser:

BRS	Brevsamlingssted.	PH	Posthus
GRPH	Grænseposthus.	PHST	Posthilfstelle
IR	Ikke-regnskabsførende	PIST	Postindleveringssted.
LP	Landpostbudgang.	PUST	Postudvekslingssted
M	Mindre (fx PXP)	PKT	Postkontor.
PAG	Postagentur	PXP	Postekspedition. (De tyske PXP
PAMT	Postamt.		var i flere klasser: I, II).

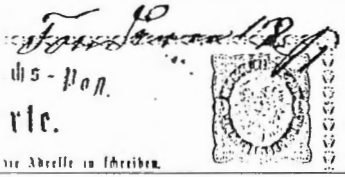
TYPER OG FREMTRÆDELSESFORMER.

			
TOR Ia	TOR Ia	TOR Ia	
			
ENR Ia-1u	ENR Ia		RAM IBa
			
ENR IIa	ENR IIa	ENR III	BLÆKANNUL.
			
BRO Ia	BRO Ia	BRO Ia	BRO Ia
			
BRO Ia	BRO IIa	BRO IIa	BRO IIa

Lbnr.	Type:	Mål:	Tidligste		Seneste:	Bemærkninger:
	DANSKE STEMPLER.					
	TØNDER.					
	NUM 73				20 o7 64	Inddraget.
	LAP VIa				64	Inddraget.
	Der er ikke set materiale, der kan bekræfte anvendelsen af NUM 73 og LAP VIa efter besættelsen 12/13 febr. 1864.					

	TYSKE STEMPLER.

	TONDERN				
1	TOR Ia - 1	24^3 - - 15	o9 o5 64 (FK)		blå.
	"		19 o8 64 (OS)	16 o3 81 (NG)	sort.
					12 o1 92 (FK) enkeltstående ??

	TONDERN + DATO + EVT. BLÆKANNULLERING (I HÅNDSKRIFT).				
2	ms		12 o1 75 (MOS)	12 o5 80 (AaK)	21 o4 ml. 1869-72 (AaK).

	* TONDERN *				
3	ENR IIa - 1	24	20 o4 80 (HG)	12 o2 86 (HG)	Disse datoer er enkeltstående.
3	"	24	16 o3 89 (MOS)	12 o4 97 (MOS)	

	* TONDERN a				
4	ENR IIa - 1	24	30 11 83 (AaK)	22 o2 97 (MOS)	smalt R og D i TONDERN.

Lbnr.	Type:	Mål:	Tidligste		Seneste:	Bemærkninger:

	* TONDERN c				
5	ENR II - 1	25	12 11 o2 (HG)		Ant.Mtyp: b.
			o1 11 o5 (HG)	29 11 o5 (OS)	P.t. kun set 4 aftryk.
	index "c" kan være et læderet "a" eller "d", idet c har "fane": c				

	TONDERN / ***				
6	BRO Ia - 1	? - 14^{3}-8^{2}	o8 o8 o3 (HG)	17 o5 20 (AaK)	P.t. kendes kun 2 aftryk.

	TONDERN / **a				
7	BRO Ia - 1	24^{3} - 15 - 8^{2}	12 12 97 (NG)	22 10 92 (AaK)	Bro: 8,6 mm. Indexb.: 2 mm br.
8	BRO Ia - 2	24 - 15 - 8^{3}	23 o1 o3 (HG)	o3 o9 o7 (ML)	Indexb.: 1,5 mm br
9	BRO Ia - 3	26 - 15 - 8^{3}	o7 o1 o8 (HG)	o9 o7 16 (ML)	Indexb.: 1,5 mm br
	Lbnr. 7 - 9 alle med gitter: 8/8.				
	AaK nævner skifte fra lav til høj skrift i 19o3. Der er tilkommet et nyt stempel omk. 19o3, men der synes ikke at være nogen nævneværdig forskel i skrifthøjden mellem lbnr. 7 og 8.				

	TONDERN / **a				
10	BRO IIa - 1	25^{1} - 15^{3}-9	10 o2 20 (NG)		

Lbnr.	Type:	Mål:	Tidligste		Seneste:	Bemærkninger:

	TONDERN / **b				
11	BRO IIa - 1	25 - 15 - ε^3	o8 o9 16 (HG)	o3 o2 17 (SCH)	
	- 1x		o7 o5 17 (ML)	20 o3 18 (OS)	Brud på bro ned. tv.
	- 1y		24 10 18 (ML)	21 12 18 (HG)	samme + brud ned. midt og øv. th.
	- 1z		20 o1 19 (OS)	20 o9 19 (ML)	samme + brud i m. udvidet mod højre
	- 1æ		o1 o3 20 (NG)	09 o6 20 (ML)	samme + brud fo.tv Brud fo.vokset.

	Tondern				
	LIN - 1	30 lang	12 o8 75 (HG)		T 6 mm højt. Set på postindleveringsbevis.

Skrift i antikva.

LITT: Aage Kabell: Tønder-stempler 1848 - 1976. Tillæg til Kystvejsudstillingskataloget 1976.

DANSKE OG SLESVIGSKE GRÆNSEPOSTHUSE. (KORREKTION OG TILFØJELSE).

I artiklen om dette emne i POM 15, (side 5) havde indsneget sig en meningsløs fejlskrivning. De danske grænseposthuse var pr. 1. august 1865: Kolding, Skodborghus og R i b e.

Under udarbejdelsen af artiklen overså jeg en oplysning fra A. Tholl (NFT 1963, nr. 3 (side 62), hvori han meddeler, at han nu også kender to enkeltbreve fra Slesvig til Danmark fra perioden 11. december 1864 til 31. juli 1865. De er begge frankeret med 1 1/4 Sch. Courant frimærker og er ikke sat i porto af det danske postvæsen. Der er således også filatelistisk belæg for, at portoen fra Slesvig til Danmark i hele den overenskomstløse periode var 1 1/4 Sch. Courant (eller 4 sk. dansk).

Det kan endelig oplyses, at det tyske postagentur i Höxbrokrug blev oprettet 16. juli 1882. 1. januar 1883 blev det forlagt til Reisby. Den 1. februar 83 anerkendte det danske postvæsen det som grænseposthus. (Jfr. POM 15, s. 7.)

Hvis der er nogen af læserne, der har aftryk af Höxbrokrug-stemplet, er redaktionen meget interesseret i at låne det til kopiering. - Jfr.artikelserien, der startes side 54 i dette nummer).

KORSØR - KIEL. SUPPLERENDE OPLYSNINGER.

Jfr. POM 15, side 9 ff.

I JKE-gruppens katalogisering af danske skibsstempler i NORDFRIMEX kataloget 83 vises side 32 ialt 7 forskellige dagstempler (alle graveret i 1913) fra denne rute. 4 er med teksten: KORSØR - KIEL, 3 med KIEL - KORSØR. Det ene KORSØR - KIEL stempel er i type BRO IIa, de øvrige 6 i BRO IIg. Stemplerne findes uden stjerne, med 1 stjerne i øverste segment, og med 1 stjerne i henhv. øvre og nedre segment (jfr.ill. fig. 4 i POM 15, side 16).

Kun stemplerne KORSØR - KIEL, KORSØR - KIEL * og KORSØR - KIEL */* samt KIEL - KORSØR */* kendes anvendt.

I TPO Magazine 11. årg, side 53, omtales det sidstnævnte stempel anvendt med datoen: 21 o8 13 på en forsendelse med tysk frankering. Iflg. de foreliggende oplysninger skal den stamme fra SS PRINZ SIGISMUND - som man vel må formode var et tysk skib på ruten ?

Hvis forsendelsen iøvrigt er korrekt fortolket, rejser den spørgsmålet, om stemplernes anvendelse. Hvis dette stempel er anvendt ombord på et tysk skib, må det danske postvæsen have leveret stempler til et tysk bureau - med mindre der var dansk bureau på et tysk skib ? - Er det et kassebrev fra et tysk skib, kan det eventuelt være stemplet efter skibets ankomst til Korsør.

HK kender stemplerne KORSØR - KIEL */* og KIEL - KORSØR */* fra 1919. Desværre oplyser forfatterne ikke, hvilke skibe der sejlede på ruten på det tidspunkt. (jfr.POM 15, side 12 og 16).

KIEL- Paquebotstemplet (POM 15, fig. 7, s. 17) kendes nu på kort med dansk frankering og dagstempel KIEL 1, 19 marts 1895. (Seaposter jul.-aug. 1980).

Sejladsen Korsør - Kiel blev iøvrigt genåbnet i slutningen af oktober 83, idet den færøske bilfærge "MS Norrøna" blev sat ind på ruten. (Norrøna sejlede i sommeren Torshavn - udlandet inkl. Danmark). Fra dette skib kendes forsendelser med færøsk frankering og Korsør-PAQUEBOT stempel (POM 15, fig. 9, s. 17).

BOGHYLDEN.

Jürgen Tiemer: Katalog über die Stempel der Norwegischen Bahnpostexpeditionen.

udg. af Forschungsgemeinschaft Nordische Staaten e.V. im B.d.Ph, e.V.

Tryk: offset. - format: A 5. - hæftet, 182 sider. rigt illustreret.

Efter at emnet har været mere eller mindre sporadisk berørt i forskellige filatelistiske tidsskrifter i snart to menneskealdre, foreligger der nu et gennemarbejdet værk om de norske bureaustempler. Området samles også i Danmark. Det er nemlig både mangfoldigt og spændende, dertil stadig økonomisk overkommeligt og med muligheder for at gøre (små) fund i diverse rodekasser osv.

Kataloget er bygget op i to afdelinger. I det egentlige stempelkatalog er alle kendte stempler beskrevet og næsten alle gengivet med en illustration. Værdien angives i punkter, hvortil hører en omsætningstabel til DM. Priserne for klip ligger i almindelighed mellem 3 og 6 mark (dyrere sager forekommer naturligvis også). Hvis DM omsættes til kurs 3,60 kommer priserne nok til at ligge i overkanten af, hvad man bør betale for et klip. Marken kan i disse tilfælde næppe sættes til mere end 2,5 kr

2. afsnit indeholder en historisk oversigt over de enkelte baners tilblivelse og udvikling.

Kataloget er uundværligt for enhver, der interesserer sig for eller samler norsk posthistorie eller bureaustempler, og kan trygt anbefales. Det kan benyttes af alle - også uden større kendskab til tysk. Stempelafdelingen er forbilledligt opbygget og overskuelig.

Kataloget fås i Danmark hos RINFRIM, Nørregade 40, 5000 Odense C.
Giro 4 38 63 o2 - og koster kr 98,oo + porto 5.oo.

oooooooo

P. Engelbrecht: Håndbog over danske firmaperforeringer, 2. afsnit. Katalog.

Tryk: offset. - Format: A5, 120 sider. løsbladesystem. Gennemillustreret.

Pris: 54.oo hos udgiveren, Bøgelundsvej 23, 5464 Brenderup Fyn.
GIRO: 3 o6 o3 73. (kun mod forudbetaling) -
Pris i Europa eller USA: US $ 5.oo.

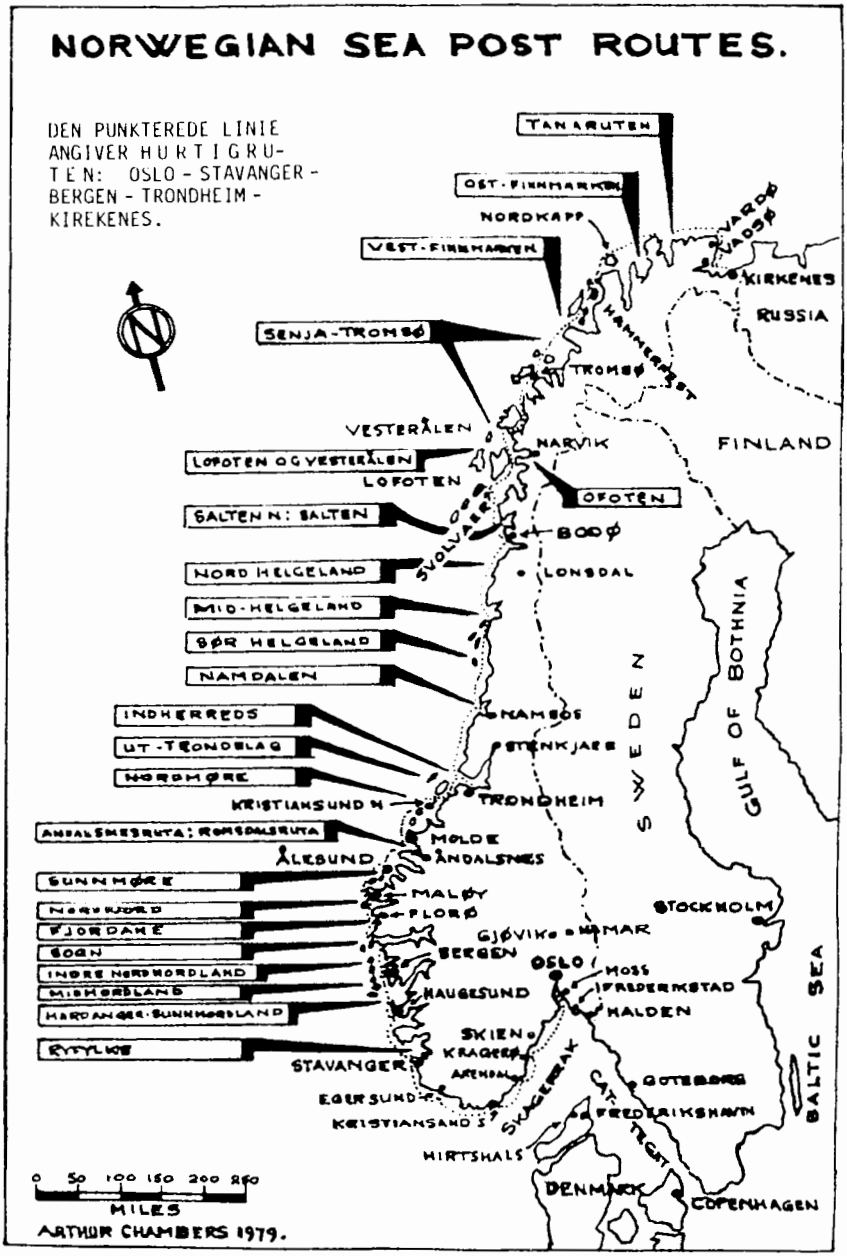
P. Engelbrecht har på eget forlag udgivet ovennævnte katalog, som er resultatet af flere års intensivt forskningsarbejde i emnet firmaperforeringer.

Udgangspunktet har naturligvis været afd. Østergaard-Hansens påbegyndte katalogisering og identificering af de danske perfin, et arbejde som forfatteren med stor stringens har videreført, revideret og udbygget.

Resultatet er foreløbig blevet 2 del af en håndbog, der er planlagt at skulle omfatte ialt 3 dele. Kataloget er meget enkelt opbygget. Foruden perforeringen, der gengives i målestok 1:1 anføres navnet på det firma, der har anvendt den,(for så vidt det er bekendt),samt den første og sidste kendte anvendelsesdato. Værdien af de enkelte perforeringer angives i et punktsystem (A til E), hvor A står for den meget sjældne, E for den almindeligt forekommende.

Interessen for kataloget har været stort, og går man i tanker om at anlægge en samling af danske perforeringer,(vi har eller får alle nogen mellem år og dag), kommer man ikke uden om dette katalog, som også har bud til hjemstavnssamlere.

Kataloget er pænt trykt, nemt og overskueligt at arbejde med. Vejledningen er kort og præcis. Den eneste anke,man efter anm. mening kan have, er, det af udgiveren valgte løsblade system. Fra et forbrugersynspunkt havde det været at foretrække, at kataloget blev leveret hæftet eller med huller til et ringbind.

BILAG TIL POSTHISTORISK MEDDELELSER 16/17 - 1983.

1. ENKELT RING

2. DOBBELT RING

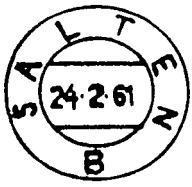

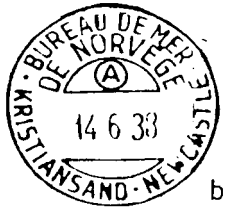
3. DOBBELT RING MED BRO

R.

A.

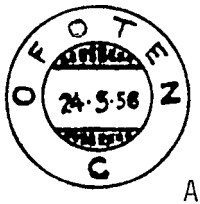
b.

(Variant: Type 3a med 8 små cirkler
to i hver side over og under broen).

4. DOBBELT RING MED BRO OG GITTER.

R.

A.

b

5. TYPEN FINDES IKKE SOM SKIBSBUREAU-STEMPEL.

TYPESKEMA - NORSKE SKIBSBUREAUSTEMPLER.

efter A. Chambers.

vend.

6. MODERNE ENKELT RINGS STEMPEL.

NUM NUMMER-STEMPEL

KRONE & POSTHORN.

TYPE M (Masinstempel)
Findes ikke som skibbureaustempel.

TYPESKEMA NORSKE SKIBSBUREAUSTEMPLER.